

POLONYA’NIN İKİLEMİ OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ VE FARKLILAŞTIRILMIŞ AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ*

Sezgin MERCAN **

Öz

1989 yılı Polonya’da komünizmin sonlandığı ve demokrasiye geçişin başladığı bir dönüm noktasıdır. Bundan sonraki süreçte ülkede liberal demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine adaptasyon ve yeni sosyal kimlik yapılanması öne çıkmıştır. Avrupa’ya geri dönüş her ne kadar sancısız gerçekleştirilmeye çalışılsa da bu pek mümkün olamamıştır. AB’ye üyelik süreci tartışmalı olduğu gibi, üyelik sonrasında da tartışmalar devam etmiştir. Polonya ve AB arasında karşılıklı şüphecilik varlık göstermiştir. Bu şüphecilik Polonya’nın sadece seçili ortak politikalara sıcak bakması sonucunu doğurmuş, bu sayede de Avrupa bütünleşmesindeki farklılaştırmayı besleyen aktör konumuna gelmeye başlamıştır. Bu ülkenin liberal demokrasiye uymayan tercih ve uygulamaları da AB tarafında Polonya’nın izlemeye alınmasına yol açmıştır. Bu makalede Polonya ile AB ilişkilerinin Avrupa’da farklılaştırılmış bütünleşmeye doğru niçin kaydığı kuramsal referanslarla açıklanmaktadır. Makalenin ana argümanı, AB ile Polonya arasında yüksek düzeyli bir bağımlılık ve yüksek düzeyli bir siyasallaştırma olduğu için bütünleşmenin farklılaştırılmasının kaçınılmaz hale geldiğidir.

Anahtar Kelimeler: Polonya, Avrupa Birliği, Farklılaştırılmış Bütünleşme, Post-İşlevselcilik.

* Bu makale, 7-8 Şubat 2020 tarihinde gerçekleştirilen “Avrupayı Tartışmak: Dünü, Bugünü ve Yarını” konulu Marmara Avrupa Çalışmaları Konferansı’nda (MCES-2020) tebliğ olarak sunulmuştur.

** Doktor Öğretim Üyesi, Başkent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: mercan@baskent.edu.tr.

THE EUROPEAN UNION AS POLAND'S DILEMMA AND DIFFERENTIATED EUROPEAN INTEGRATION

Abstract

The year of 1989 was a turning point in Poland where communism ended and the transition to democracy began. In the next period, liberal democracy and adaptation to free market economy and new social identity structuring came forward in the country. Although returning to Europe was attempted to be painless, this was not possible. Poland's accession process to the European Union (EU) was controversial and the controversy continued after the accession. There was mutual scepticism between Poland and the EU. This scepticism has led Poland to favor only selective common policies, and thus, it has started to become an actor that nurtures the differentiation in European integration. Its preferences and practices that do not conform liberal democracy have led the EU to monitor Poland. This article tries to explain why Poland and EU relations have shifted towards differentiated integration in Europe, within a conceptual framework. The major argument of this article is that because a high level of interdependence and politicization exists between Poland and the EU, differentiated integration has become unavoidable.

Keywords: *Poland, European Union, Differentiated Integration, Post-Functionalism.*

Giriş

Mevcut koşullar içinde Avrupa Birliği (AB), üye ülkelerin tercihleriyle bütüncül bir yapılanmadan farklılaştırılmış bir bütünleşmeye doğru yönelim sergilemektedir. Farklılaştırılmış bütünleşme üye ülke tercihlerinin ve kapasitelerinin heterojenliğinden kaynaklanmaktadır. Ülkelerde siyasi, ekonomik ve sosyal düzeylerde birbiriyle uyuşmayan hedeflerin, yoğun işbirliğini engelleyen idari ve ekonomik yetersizliklerin olduğu koşullarda üye ülkelerin bütünleşmenin ilerlemesi yönünde isteksiz oldukları ve ilerleme tekliflerini veto ettikleri görülmektedir. Üye ülkeler kendi tercih ve kapasitelerine göre farklı seviyelerde işbirliğine gitme imkânı bulabilmektedirler (Schimmelfennig ve Winzen, 2019: 4; Schimmelfennig, 2017: 2,3).

Farklı toplulukların kültür ve kimlik özelliklerinin bütünleşmeye yansıdığı koşullarda Avrupa bütünleşmesi, sadece çıkar grupları ve kaynak dağılımları ile değil, kitleler ve onların kimlik yapılarıyla da ilgili hale gelmektedir. Dışlayıcı ulusal kimlikler Avrupa şüpheciliğini yansıtmakta olup, farklılaştırılmış bütünleşme olarak yorumlanabilecek yolları tercih etmektedirler.

(Schimmelfennig ve Winzen, 2019: 7,9). Vatandaşların kendilerini ulusal kimlikleriyle tanımladıkları ve Avrupa şüpheci olan hükümetlere sahip ülkelerde farklılaştırma daha olası kabul edilebilmektedir. (Schimmelfennig ve Winzen, 2019: 11-14). Farklılaştırılmış bütünleşme, üye ülkelere egemenliklerini koruma imkânı sunarken, Avrupa bütünleşmesini kolaylaştırıcı bir etki de yaratmaktadır. Farklılaştırılmış bütünleşmeyi en iyi şekilde anlamada takip edilecek yolun, bu bütünleşme tipinin bileşenleri olan politikaların ve ülkelerin özelliklerinin keşfinden geçtiği öne sürülebilir. Karşılıklı bağımlılık ve siyasallaştırma da farklılaştırılmış bütünleşmeyi anlamada atıf yapılan iki değişken konumundadır (Schimmelfennig, Leuffen ve Rittberger, 2015: 770, 771).

Avrupa bütünleşmesi Maastricht Antlaşması'ndan itibaren farklılaştırılmış bütünleşmeyi deneyimlemektedir. Örneğin, 1997'de AB, Amsterdam Antlaşması'yla birlikte yoğun ve geliştirilmiş işbirliği prosedürünü yürürlüğe koymuş, farklılaştırmayı yansıtmıştır (Leruth ve Lord, 2015: 760). Farklılaştırılmış bütünleşmenin gelişimini dört döneme ayırmak mümkündür. İlki, 1990'lar ve 2000'lerin başına denk gelmektedir. İkincisi, Avro alanı ve 2004 genişlemesini kapsamaktadır. Üçüncüsü, Lizbon Antlaşması sonrasına karşılık gelmektedir. Dördüncüsü de Brexit (Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması) sonrası dönemdir (Gänzle, Leruth ve Trondal, 2020: 4-10).

Tarihsel süreçte ekonomik çöküntünün zararlarının yıpratıcı etkisiyle giderek kuvvetlenen sosyal tepki, 1990'larda, 2004'teki AB genişlemesinin muhatabı olan Doğu Avrupa'nın büyük bir dönüşüm geçirmesine neden olmuştur. Bölgedeki her ülkenin yeni bir siyasi ve ekonomik sistemi yapılandırmasının yolu açılmıştır. Doğu Avrupa için bu, kapitalizm ve demokrasinin aynı anda inşa edilmesi anlamına gelmiştir (Kesselman ve Krieger, 2002: 516). Bu bağlamda, gerek nüfusuyla gerek ordusuyla gerekse de sosyal potansiyeli ile büyük bir ülke olan Polonya, kendi içinde derin dönüşümlere ve siyasi, ekonomik sisteminde yeniden yapılanmaya imza atarken, aynı zamanda da bölgede komünizme ilk darbeyi indiren ülke olarak Doğu Avrupa'daki değişimin öncüsü olmuştur.

Polonya, Doğu Avrupa'da komünizm sonrası dönemde takip edip hayata geçirdiği hızlı yapısal dönüşüm politikasıyla, AB üyeliğine adaylığı söz konusu olduğunda daha fazla dikkat çekmeye başlayan sosyo-ekonomik eksiklikleri ve fazlalıklarıyla, üyelik yolunda ilerlerken takındığı hırçın tavırla AB'nin genişleme sürecinde bu sürecin önemli bir muhatabı ve tarafı olmuştur. Sovyetler Birliği'nin ve komünizmin Doğu Avrupa'daki etkisi, gücü ve baskısının sona ermesinin ardından hayata geçirilen Doğu ve Batı Avrupa ayırımına son verme, Doğu Avrupa ülkelerini Batı Avrupa ülkelerinin siyasi ve ekonomik sistemlerine adapte etme, Batı kurum ve değerlerine dönme ve

bütüncül bir Avrupa oluşturma sürecinde gerek siyasi gerekse ekonomik reform politikası yürütmüştür.

Öte yandan, Avrupa bütünleşmesini destekleyenlerle karşı olanların zamanla değişim gösterdiği görülmüştür. 1980'lerde karşıtlık sol siyasette temsil edilirken, 1990'larda bu gelenekçi-otoriter-milliyetçi partilere kaymıştır. Bu ayrım Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa bütünleşmesine yaklaşımları açısından önemlidir. Bu ülkelerde komünizmin çökmesinin ardından yönelim ikinci seçeneğe doğru olmuştur (Hooghe ve Marks, 2008: 17,18). Polonya'da hükümetlerin bir yandan AB'ye şüpheli ve temkinli yaklaşırken, diğer yandan da AB ile bütünleşmeyi ilerletme çabaları görülebilmektedir.

Bu makalede, AB'nin antlaşmalardan ve kararlardan doğan zorunluluklar ve yükümlülükler üzerinden Polonya'nın hassasiyetle yaklaştığı politika alanlarına dokundukça, siyasi partilerin ve kamuoyunun etkisiyle ülkeden gelen tepkinin ve dolayısıyla Avrupa bütünleşmesine bakışın siyasallaştırılmasının Polonya'yı, bütünleşmenin farklılaştırılması bağlamında hangi konuma getirdiği sorgulanacaktır. Öncelikle, kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan ve bağımsızlığını nispeten yeni elde etmiş bir ülke olarak Polonya'nın, bu niteliğine zarar gelmesini önlercesine AB'ye yönelik sergilediği tutum, siyasi ve sosyal boyutlardaki bakış açıları ile analiz edilip siyasi ve sosyal aktörlerin AB'ye üyelik tartışmalarına atıfla irdelenecektir. Bunu takiben Avrupa bütünleşmesinin Avrupa farklılaştırmasına kaydığı mevcut koşullarda Polonya'nın bu farklılaştırma kapsamındaki konumu ve rolü, AB ayrışması ve farklılaştırmasının açıklanmaya çalışıldığı kuramsal çerçeveye, özellikle de Post-İşlevselciliğe referansla incelenecektir. Bu sayede hem AB bütünleşmesiyle hem de bütünleşmemesiyle ilgili gelişmelere atıf yapılacak ve ilgili kuramlara referansla Polonya ile AB ilişkilerinin niteliği daha anlaşılır kılınabilecektir. Son olarak da Polonya ile AB arasındaki ayrışma koşulları, üye ülkelerin farklı tercihleriyle şekillenen Avro Alanı, Ortak Tarım Politikası gibi ortak politikalar üzerinden ele alınacaktır. Böylece karşılıklı reaksiyonlarda gerek Polonya'nın gerekse de AB'nin düşünsel dayanak noktaları, doğruluğu, geçerliliği ve tutarlılığı anlaşılabilir. Neticede Polonya ile AB arasında bir işbirliği modelinden mi, yoksa bütünleşme modelinden mi bahsedilebileceği sorusuna verilebilecek cevabın unsurları ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, makalenin metodu farklılaştırılmış bütünleşme kavramının Polonya örneğine uygulanmasıdır. Bu amaçla, birincil kaynakları oluşturan resmi AB ve Polonya dokümanlarının yanı sıra, kavramsal ve ampirik analiz için 40 üzerinde ikincil kaynak kullanılmıştır. Çalışmanın ana argümanı, AB ile Polonya arasında yüksek düzeyli bir bağımlılık ve yüksek düzeyli bir siyasallaştırma olduğu için bütünleşmenin farklılaştırılmasının kaçınılmaz hale geldiğidir.

Avrupa’da Bütünleşme ve Farklılaştırılmış Bütünleşmeye Dair Kuramsal Referanslar

Avrupa bütünleşmesini açıklamaya çalışan klasik kuramlar genellikle homojen bir bütünleşmeye atıf yapmaktadır. Hâlbuki tek bir Avrupa bütünleşmesinden söz etmek mümkün değildir (Andersen ve Sitter, 2006: 320). Federal Avrupa modeli etrafında şekillenen homojen Avrupa bütünleşmesi İnşacı yaklaşımla, heterojen Avrupa bütünleşmesi de rasyonalist kuramlara referansla incelenebilmektedir (böyle bir inceleme için bkz. Akgül Açıkmeşe, 2004: 28-31). İnşacılar göre, AB'nin geleceği norm ve kurumlarla belirlenecektir (Akgül Açıkmeşe, 2004: 30). Rasyonalistlere göre ise AB hiçbir zaman homojen bir niteliğe sahip olamayacaktır. Çünkü ulus devletlerin bütünleşmeye dair farklı hedefleri, beklentileri ve çıkarları bulunmaktadır. Avrupa bütünleşmesinin heterojen yapısında üye ülkelerin AB politikalarına farklı sürelerde, farklı alanlarda ve farklı düzenlemlerde uyum sağlamalarına imkân tanınmaktadır (Akgül Açıkmeşe, 2004: 30, 31). Sektörel çıkarların çeşitliliği, farklı örgütlenme tercihleri gibi nedenlerle AB içinde homojen bir bütünleşme formunun oluşumu zordur. AB antlaşmaları ve direktifleri yerel aktörlere takdir hakkı vermiş ve bu sayede yerele pratikte bir uygulama alanı bırakmıştır (Andersen ve Sitter, 2006: 321).

Her ne kadar Tek Avrupa Senedi’nden sonra Avrupa bütünleşmesi homojen bir yapıya doğru hızla kaydırılmaya çalışılsa da, Orta ve Doğu Avrupa genişlemesiyle AB heterojen bir niteliğe sürüklenmiştir. Bu genişlemeyle birlikte zihinlerde canlanan soru AB’nin farklılaştırılmış bütünleşmeye ne kadar uyum sağlayacağı olmuştur. Bu sorunun cevabında öne çıkan husus politika çeşitliliğidir. AB, örneğin tek pazar politikasına sahip olsa da, üye ülkeler arasında bu politikasının etkisi değişebilmektedir. Bu değişimle birlikte bütünleşme kuramlarında varsayılan hususlar karmaşık hale gelmektedir. Aslında karmaşıklaşan, ulusüstü bir karar alma mekanizmasını, otoriteyi ve yetkiyi gerektiren bütünleşme ile bütünleşme konusu olan politikaların üye ülkeleri etkileme derecesidir. Karmaşık tablonun sonunda varılan nokta, kısıtlanmış bir Avrupa bütünleşmesi olmaktadır. Bir başka deyişle, varılan nokta, AB düzeyindeki kararların ulusal düzeydeki etkisinin çeşitlenmesi ve dolayısıyla da bütünleşmenin farklılaştırılmış bütünleşmeye dönmesi olmaktadır (Andersen ve Sitter, 2006: 326-328). Burada AB’nin farklılaştırılmış bütünleşmeye ne kadar uyum sağlayacağı sorusuna dönülürse, cevabın zamanın koşullarına göre değişiklik gösterebileceği de fark edilmelidir. Örneğin, AB’nin kuruluşundan sonraki ilk zamanlarda temel ilgi konusu AB kurumlarının yetki ve kapasiteleriydi. Fakat zamanla ilgi bütünleşme hızındaki dengesizliğe ve bütünleşmenin heterojenleşmesine doğru kaymıştır. Artık yüzeyselleşen bir bütünleşmenin AB’nin gelişimini yavaşlatması ile hızlanan bir bütünleşmenin

yine AB'nin gelişimini sarsması arasında kalan bir bütünleşme tartışması söz konusudur (Andersen ve Sitter, 2006: 326-328).

Bütünleşme kuramları geleneksel olarak dikey bütünleşme şeklinde açıklanan, ulusal yetkilerin ulusüstü yani Avrupa düzeyine taşınmasına odaklanıp, farklılaştırma üzerinde durmamıştır. Klasik bütünleşme kuramlarının 1960'lar ve 1970'lerde farklılaştırma kavramına atıf yapmaması mazur görülebilirdi. Çünkü bu yıllarda farklılaştırılmış bütünleşme önemsenmemekteydi. Fakat 1990'lara gelindiğinde kuramsal çalışmalarda yenilenme ihtiyacı doğmuştu (Holzinger ve Schimmelfennig, 2012: 297). Özellikle Liberal Hükümetlerarasıcılık ve Ulusüstücülük arasındaki tartışma, Avrupa bütünleşmesinde farklılaştırmanın önem kazandığı ve iyice belirginleştiği döneme denk gelmişti. Her ne kadar Liberal Hükümetlerarasıcılık açısından farklılaştırmanın çeşitli örnekleri, üye ülkeler arasında Amsterdam Antlaşması'na yönelik müzakerelerdeki muafiyet pazarlıklarına istinaden tanımlansa da, kuramda farklılaştırılmış bütünleşmeye kategorik bir yer verilmemişti. Farklılaştırılmış bütünleşme ancak ulusüstücülük odaklı kuramlarda yer bulabilmiştir (Holzinger ve Schimmelfennig, 2012: 297).

Avrupa bütünleşmesi irdelenirken atıf yapılan bütünleşme kuramlarına Post-İşlevselcilik de eklenmiştir. Liesbet Hooghe ve Gary Marks'a göre Post-İşlevselcilik, işlevsel baskılarla dışlayıcı kimlik özellikleri arasındaki çatışmanın bütünleşme üzerindeki olumsuz etkilerine odaklanmaktadır (Hooghe ve Marks, 2019: 1116). Post-İşlevselcilik, bütünleşme sürecinin bir ülkenin siyasal kimliği gibi hassas konularına etki etmeye başladığı noktada, o ülkeden siyasallaştırılmış bir tepki aldığı varsayımında bulunmaktadır. Bu koşullarda bütünleşme düzeyi düşmekte ve ölçeği küçülmektedir (Braun, 2020: 928, 929). Post-İşlevselcilik bütünleşmeyi kısıtlayan siyasallaştırmanın neden ve sonuçlarını irdelemekte, bunu yaparken de üç aşamayı tanımlamaktadır (Hooghe ve Marks, 2019: 1116, 1117). İlk aşamada, kurumsal statüko ile karşılıklı bağımlılığın teşvik ettiği çok düzeyli bir yönetim tipi arasında uyumsuzluk yer almaktadır. Devletin yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde kamu yararı sağlamanın faydalarını elde etmek için yeniden yapılandırılması söz konusudur. Avrupa bütünleşmesi bunun bir boyutunu oluşturmaktadır. Örneğin, kolektif güvenlik bir kamu yararı konusudur (Marks, 2012: 3). AB, hukuku, ekonomik işlemleri, vb. güvencede tuttuğu ve Avrupa genelinde kolektif yararı maliyet yaratmadan sağlayabildiği sürece geniş kitlelerce paylaşılabilecektir (Marks, 2012: 3, 4). İkinci aşamada, karar alma mekanizmasının işlediği zemin bulunmaktadır. Bu zeminde hükümet başkanları, çıkar grupları, AB organları, kitle iletişim araçları, siyasi partiler ve sosyal hareketler gibi unsurlar yer almaktadır. Bu unsurların, konu hakkındaki menfaatler ve rakip aktörlerin bir sorunu siyasallaştırma kapasiteleri üzerinden karar almasını etkiledikleri varsayılmaktadır. Post-İşlevselcilik bu unsurları ve

karar alma mekanizmasını barındıran zemine oldukça önem vermektedir. Çünkü bu zeminin niteliği, tartışılan ve hatta üzerinde çatışma yaşanan konuların doğasını şekillendirmektedir. Bir başka deyişle, bir ülkedeki genel seçimler, referandumlar ve siyasi partilerdeki seçimler ulusal kimlik tartışması üzerinden Avrupa bütünleşmesini sınırlayabilmektedir. Üçüncü aşama, Avrupa bütünleşmesinin siyasi çatışma doğasını nasıl şekillendirdiğini sorgulamaktadır. Bu sorgulama siyasi partiler arasındaki etkileşime, parti rekabetinin farklı boyutlarına ve seçmen tercihlerine dayanmaktadır (Hooghe ve Marks, 2019: 1116, 1117). Siyasi doğanın Avrupa bütünleşmesinin şekillendirdiği kısmında, sol eğilimli partilerin daha çok AB'nin mevcut durumunu eleştirerek Avrupa şüpheciliklerini sergiledikleri, sağ eğilimli partilerin ise ağırlıklı olarak AB'nin güçlenmesine karşı durarak şüpheciliklerini somutlaştırdıkları değerlendirilmektedir (Van Elsas, Hakhverdian ve van der Brug, 2016: 1183). Buna ek olarak, Avrupa'da, devleti koruma anlamında kültürel, piyasa ekonomisi koşullarını koruma anlamında sosyo-ekonomik temelli ayrışma da AB'ye yönelik tutumu etkilemektedir (Kriesi, Grande, Lachat, Dolezal, Bornschieer ve Frey, 2006: 923-925).

Hooghe ve Marks açısından Avrupa bütünleşmesi, devletlerin yeniden yapılandırılması bağlamında kimlik meselelerini canlandırdığı ve kimlikle ilgili tartışmaları körüklediği sürece, ilgili ülkelerdeki siyasi partilerin tutumlarını da etkileyecek ve radikal sağ ya da radikal sol eksenlerde yeni partilerin ortaya çıkışına zemin hazırlayabilecektir. Bu da meselelere ulusüstüçülükle yaklaşılmasını kısıtlayacaktır. Arkasından, toplumların kültürel ayrışmalar üzerinden kutuplaşması gelecektir. Çünkü bu koşullarda seçmenler milliyetçi grup ve partileri destekleyecek ve Avrupa şüpheciliğine yönelik eğilimleri artacaktır (Hooghe ve Marks, 2019: 1117). Yeni İşlevselcilik Avrupa bütünleşmesini farklı çıkar grupları ve hükümetler arasında işbirliği zemini olarak konumlandırırken, Post-İşlevselcilik, Avrupa bütünleşmesini uyumsuzluklardan kaynaklanan çatışmacı süreç olarak kabul etmektedir. Post-İşlevselciliğe göre bunun sonucunda karşılaşılan ise farklılaştırılmış bütünleşme şekli ya da ağırlıklı olarak ayrışma olacaktır (Hooghe ve Marks, 2019: 1117). Nasıl ulusal düzeylerde merkez-çevre, sanayi-tarım, şehir-köy, işveren-işçi, laik-dindar ikilikleri ve kültürel referanslar üzerinden ayrışmalar yaşanıp, siyasi partiler bu ayrışmaların yarattığı gruplaşmanın ve sosyal farkındalığın birer araçları haline geliyorlarsa (Hooghe ve Marks, 2018: 111), uluslararası düzeyde de bu gibi ikilikleri AB içermektedir ve çıkar grupları, partiler ve hükümetler farklılaştırılmış bütünleşmenin araçları haline gelmektedirler. Bu, aynı zamanda, Post-İşlevselciliğin üçüncü aşamasındaki siyasi çatışma doğasını yansıtmaktadır.

Frank Schimmelfennig, Post-İşlevselcilik sayesinde Avrupa bütünleşmesine yönelik tartışmaların daha da güçlendiğini vurgulayarak, AB politikalarının iç

politika ve kitlesel düzeylerde incelenmesi için bir çerçeve sunduğunu belirtmektedir (Schimmelfennig, 2014a: 321, 322). Bir başka deyişle, Post-İşlevselci bakış açısı Avrupa bütünleşmesini irdelerken kamuoylarının tutumu, seçmenlerin tercihleri ve siyasi partilerin politikaları gibi hususları dikkate almayı içermekte ve gerektirmektedir (Schimmelfennig, 2014a: 321, 322). Avrupa bütünleşmesi üye ülke egemenlikleri ve ulusal kimlik gibi konulara müdahil oldukça, bu üç hususu savunmaya geçmeye iten bir etki yaratmaktadır (Schimmelfennig, 2014a: 321, 322). Sonuçta da Avrupa bütünleşmesinde gerileme olmakta, kamuoylarında ve siyasi partilerde Avrupa şüpheciliği yükselmekte, hükümetlerin AB'yle ilgili hareket alanları kısıtlanabilmektedir (Schimmelfennig, 2014a: 321, 322).

Buraya kadar belirtilen kuramsal çerçevenin gösterdiği gibi, Avrupa bütünleşmesi artık derinleşme ve genişleme yanında bir de farklılaştırılmış yönüyle tanımlanan bir niteliğe bürünmüştür (Schimmelfennig, Leuffen ve Rittberger, 2015: 779, 780). Avrupa bütünleşmesi bağlamında kullanılan terminolojide, üye ülkelerin AB düzeyindeki ortak politika alanlarında farklı hak ve yükümlülükler sahip olabilirlikleri “farklılaştırma” olarak adlandırılmaktadır (Kölliker, 2001: 127). Farklılaştırılmış bütünleşme AB antlaşmaları ya da hükümetlerarası yasal düzenlemelere istinaden tüm üye ülkelerin tercih edebileceği bir bütünleşme halidir (Verhelst, 2013: 13-16). 1990'ların ortalarında farklılaştırılmış bütünleşme bağlamında Alexander Stubb, Avrupa bütünleşmesinde farklılaştırılmış yönü açıklamak için atfı yapılan birçok kavramı biraraya getirmiştir. Bunlar, değişken geometri bütünsel, iki-vitesli ve çok vitesli bütünsel, çok katmanlı bütünsel, değişken hızda bütünsel, iç içe geçmiş simetrik halkalar, çekirdek Avrupa, aşamalı bütünsel, esnek bütünsel, vb. şeklinde sıralanmaktadır (Stubb, 1996: 283-295; Verhelst, 2013: 13-16). Literatürde bu kavramlar belli üst kategorilere yerleştirilebilmektedir. Bir başka deyişle, farklılaştırılmış bütünsel geçici, bölgesel/mekânsal ve sektörel olmak üzere üç şekilde ayrıştırılabilmektedir. Geçici farklılaştırma iki vitesli Avrupa ya da tek vitesli Avrupa tanımlarına karşılık gelmektedir. Bölgesel/mekânsal farklılaştırma çekirdek Avrupa ya da iç içe geçmiş simetrik halkalar Avrupası gibi tanımlara karşılık gelmektedir. Sektörel farklılaştırma ise değişken geometri Avrupa gibi tanımlarla eşleşmektedir (Holzinger ve Schimmelfennig, 2012: 296).

AB'ye yeni üye olmuş ülkelerin bütünleşmeye ve ortak politikalara yönelik tercih ve kapasiteleri eski üyelere kıyasla farklılık gösterip, zayıflık sergileyebilmektedir. Bu, AB için bütünleşememe maliyeti yaratmaktadır. Farklılaştırılmış bütünsel AB genişlemesinin bu gibi maliyetlerini düşürme amacının bir sonucudur. Yeni üyelerin bazı AB kuralları ve politikalarının dışında tutulması iki şekilde olmaktadır (Schimmelfennig, 2014b: 682). İlki, muafiyetli farklılaştırma anlamına gelen, yeni üye ülkelerin üyeliğin

gerektirdiği ortaklık ve standartlara uyumun bu ülkelerin yararına ertelenmesidir. AB çevre politikalarının gerektirdiği standartlar buna örnek sayılabilir. İkincisi, ayrımcı farklılaştırmadır. Bu farklılaştırma şeklinde geçiş düzenlemeleri üzerinden yeni üye ülkelerin AB'nin sağladığı hak ve yararların geçici olarak dışında tutulması söz konusudur (Schimmelfennig, 2014b: 682).

Yine literatüre göre, farklılaştırmayı dikey ve yatay olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür (Schimmelfennig, Leuffen ve Rittberger, 2015: 765). Dikey farklılaştırma ortak politika alanlarına farklı hızlarda bütünleşme anlamına gelmektedir. Yatay farklılaştırma ise bölgesel/mekânsal bütünleşmeyle ilgili olup, AB üyesi ülkelerin birçok ortak politika alanına mutlak uyum sağlamaması ve tamamen de bu alanların dışında kalmaması anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle, birçok üye ülkenin ortak AB politikalarına katılmaması dâhili yatay farklılaştırmaya, bazı üye olmayan ülkelerin, seçtikleri AB politikalarına katılmaları da harici yatay farklılaştırmaya karşılık gelmektedir. Farklılaştırmanın bu ayrımıyla ilgili değerlendirme yaparken, Avrupa bütünleşmesinin klasik kuramlarından yapılan çıkarımla ulaşılabilecek iki kavram göze çarpmaktadır (Schimmelfennig, Leuffen ve Rittberger, 2015: 765). Bunlar karşılıklı bağımlılık ve siyasallaştırmadır. Karşılıklı bağımlılık bütünleşmeyi teşvik ederken, siyasallaştırma bütünleşmeyi engellemektedir. Bu iki kavram dikey ve yatay farklılaştırmayı yakından etkilemektedir. Karşılıklı bağımlılık kapsamında karşılaşılan çeşitlilik veya değişkenlik sonucunda dikey farklılaştırma ortaya çıkabilmektedir. Siyasallaştırma sonucunda ise yatay farklılaştırma meydana gelmektedir. Dâhili farklılaştırma üye ülkeler arasında üst düzey karşılıklı bağımlılığın olduğu koşullarda ortaya çıkan ulusüstü bütünleşme ve asimetric siyasallaştırma sonucunda meydana gelmektedir. Harici farklılaştırma ise üye olmayan ülkelerin, üyelik konusunun yüksek karşılıklı bağımlılığın ve düşük siyasallaştırmanın olduğu politika alanlarında oldukça siyasallaştırılmasından dolayı AB'ye dâhil olamamaları sonucu meydana gelmektedir (Schimmelfennig, Leuffen ve Rittberger, 2015: 765). Parasal politika alanı dâhili farklılaştırmanın görüldüğü yaygın bir örnektir. Harici farklılaştırma da iç pazarda görülen ve İzlanda ile Norveç'in dâhil olduğu Avrupa Ekonomik Alanı üzerinden örneklendirilebilmektedir. Schengen Antlaşması kapsamında ise iki farklılaştırmanın birleştiği görülmektedir. Bir başka deyişle, bu antlaşma üzerinden AB üyesi olmayan ülkelerle AB üyesi ülkeler tek çatı altında biraraya gelebilmişlerdir. Norveç gibi üye olmayan ülkeler Schengen alanına dâhil olabilmiş, İrlanda gibi üye ülkeler de bu alanın dışında kalabilmiştir. (Schimmelfennig, Leuffen ve Rittberger, 2015: 767).

Kuramsal zeminde karşılıklı bağımlılık, Liberal Hükümetlerarasıcılığın, Yeni İşlevselciliğin ya da Ulusüstücülüğün Avrupa bütünleşmesinde temel aldıkları bir referans noktasıdır. Liberal Hükümetlerarasıcılık, hükümetlerin

tektaraflı politikalarla istedikleri sonuçlara ulaşamadıklarında çoktaraflı işbirliği ve ortaklıklar üzerinden ekonomik konularla ve güvenlikle ilgili faydalar elde edebileceklerini savunmaktadır. Bu, bütünleşmeye giden yolu açmaktadır. Ulusüstücülük ise ulusal sınırları aşan işlemlerin bütünleşmenin itici gücü olduğunu savunmaktadır. Burada aynı zamanda uluslararası kuralların oluşturulup işletilmesi yönünde de bir talep olduğu öne sürülmektedir. Ulusal sınırları aşan işlemler uluslararası karşılık bağımlılığa yol açtığında ise hükümetlerarasıcılıkla ulusüstücülük adeta birbiriyle eşitlenmektedir (Schimmelfennig, Leuffen ve Rittberger, 2015: 771).

Siyasallaştırma bağlamında öne çıkan husus, fikirlerin, çıkarların ya da değerlerin birbirlerinden farklılaşarak adeta bir kutuplaşmaya yol açması ve bunun AB içinde politika oluşturma süreçlerine işlemesidir. Avrupa bütünleşmesi üzerinden kitlesel düzeyde görülen çekişme, Avrupa şüphecisi olan siyasi partilerin kamuoylarında Avrupa şüphencilğine dayalı hareketleri mobilize etmesi ve bu şüphencilği yansıtan fikirlere örneğin, ulusal referandumlar ya da Avrupa Parlamentosu için yapılan seçimlerde seslerini duyurma fırsatı verilmesi, AB içindeki siyasallaştırmanın başlıca göstergeleridir. Maastricht Antlaşması'yla birlikte Avrupa bütünleşmesinin siyasallaştırılması iyice artmıştır (Schimmelfennig, Leuffen ve Rittberger, 2015: 771, 772).

Karşılıklı bağımlılığın düşük olduğu koşullarda siyasallaştırma pek sorun teşkil etmemektedir. Çünkü bu koşulda zaten bütünleşmeye yönelik talep olmamaktadır. Eğer karşılıklı bağımlılık düzeyi yüksekse ve bu koşulda düşük düzeyli bir siyasallaştırma olursa ya da hiç olmazsa bütünleşme talebi karşılanabilmektedir. Yüksek düzeyli bir karşılıklı bağımlılık yüksek düzeyli bir siyasallaştırmayla karşı karşıya kalırsa, bu durumda bütünleşme ya olmamakta, ya düşük düzeyli olmakta ya da farklılaştırılmaktadır (Schimmelfennig, Leuffen ve Rittberger, 2015: 772). Karşılıklı bağımlılık ve siyasallaştırma bağlamında AB'deki şu üç ortak politika örnek olarak öne çıkarılabilir: İç pazar, parasal birlik ve savunma. İç pazar, yüksek düzeyli bir karşılıklı bağımlılığın, düşük düzeyli bir siyasallaştırmanın olduğu ortak politikadır. Parasal birlik, yine yüksek düzeyli bir karşılıklı bağımlılığa ve yüksek düzeyli bir siyasallaştırmaya karşılık gelen bir politikadır. Son olarak savunma alanı düşük düzeyli bir karşılıklı bağımlılık ve yüksek düzeyli bir siyasallaştırmayla eşleşmektedir (Schimmelfennig, Leuffen ve Rittberger, 2015: 774).

Farklılaştırılmış bütünleşmeyi şekillendiren farklı dört değişken daha tanımlanmıştır (Verhelst, 2013: 9-12). Bunlar çekirdek Avrupa'nın doğası, coğrafi zemin, zaman boyutu ve farklılaştırılmış bütünleşmenin arkasında yatan amaçlar şeklinde belirlenebilir. Farklılaştırılmış bütünleşme, içinde bir karmaşıklık barındırmaktadır. Karmaşıklık, bu bütünleşme tipinin bir politika

alanından daha fazlasını ilgilendiriyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle, birçok politika alanı farklılaştırılmış bütünleşmeden etkilenmektedir. AB üyesi ülkelerin farklılaştırılmış bütünleşmenin çeşitli biçimlerine ne derece katıldığı birincil öneme sahiptir. Çünkü buradan çekirdek Avrupa'nın tanımına ulaşılabilir. Çekirdek Avrupa, bütünleşmenin ağırlık merkezini oluşturmaktadır (Verhelst, 2013: 9-12). Bu ağırlık merkezinde aynı üye ülkeler grubu her farklılaştırılmış bütünleşme türünde yer almaktadır. Diğer üye ülkeler ise bu merkezde yer almamaktadırlar. Çekirdek Avrupa'nın aktörleri haline gelen üye ülkeler bu şekilde kendilerini diğer üyelere ayırmaktadırlar. Bir diğer durumda, birbirlerine yakın şekilde bütünleşen üye ülkeler, her zaman tek bir çekirdek meydana getirebilmektedirler. Her farklılaştırılmış bütünleşme alanı kendi çekirdeğine sahip olabilmektedir. Bir başka deyişle, farklı bütünleşme kümeleri meydana gelebilmekte ve her kümenin kendi özel katılımcı üye ülkesi olabilmektedir. Bu yapılanmada üye ülkeler bütün kümelerde yer alabilecekleri gibi sadece birkaç kümede de yer alabilmektedirler. Farklılaştırılmış bütünleşme alanlarına hiç dâhil olmayan üyeler de bulunabilmektedir. Öte yandan, iç içe geçmiş simetrik halkalar Avrupası da farklılaştırılmış bütünleşme tipi olarak dikkate alınabilir. Burada da çekirdek ve kümeler kombinasyonu vardır. Farklı düzeylerde birlikteliği yansıtan iç içe geçen halkalar farklılaştırılmış bütünleşmeyi şekillendirmektedir (Verhelst, 2013: 9-12).

Farklılaştırılmış bütünleşmeyi şekillendiren bir diğer değişken olan coğrafi zemin sadece AB üyesi ülkeleri değil, üye olmayan ülkeleri de kapsamaktadır. Schengen Alanı farklılaştırılmış bütünleşmenin önde gelen örneklerindedir. Bu alanın etkisi AB sınırlarını aşabilmektedir. AB üyesi olmayan dört ülke Schengen Alanı'na dâhilken, Brexit öncesinde İngiltere ve İrlanda bu alanın dışında kalmıştır. Yine de farklılaştırılmış bütünleşme ağırlıklı olarak üye ülkeleri kapsamaktadır. Ekonomik ve Parasal Birlik buna örnektir (Verhelst, 2013: 9-12).

Farklılaştırılmış bütünleşmenin belirtilen değişkenlerinin yanında zaman boyutu da önemli bir niteliktedir. Farklılaştırılmış bütünleşme geçici bir niteliğe sahiptir. Bütün üye ülkeler belli bir süreden sonra daha yakın bir bütünleşme sergileyebilmektedirler. Bu şekildeki bir farklılaştırma değişkeni hızla bütünleşmeye karşılık gelmektedir. Çünkü söz konusu olan uzun vadeli bir bütünleşme değil, üye ülkeler arasında değişkenlik gösteren ve yakın işbirliğine yönelik hızla farklılaşığı bir bütünleşmedir (Verhelst, 2013: 9-12).

Farklılaştırılmış bütünleşmenin son değişkeni ise arka plandaki amaçlardır. Bazı üye ülkeler bu bütünleşmeyi daha yakın işbirliği ve derin bütünleşme için bir yol olarak kabul etmektedirler. Aynı zamanda, AB karar alıcıları için bu bütünleşme derinleşme ve genişlemenin aynı anda gerçekleştirilmesi için bir fırsat anlamına gelebilmektedir. Bazı üye ülkeler için de bütünleşme düzeyini

aşağı çekmenin bir aracıdır. Buradaki temel fikir, her üye ülkenin Avrupa bütünleşmesinde nasıl yer alacağına ya da ne derece ortaklık kuracağına kendisinin karar vermesidir (Verhelst, 2013: 9-12).

Farklılaştırılmış bütünleşmeyi “araşsal farklılaştırma” ve “yasal farklılaştırma” olarak ikiye ayırmak da mümkündür (Schimmelfennig, 2017: 2-6). Araşsal farklılaşmada bütünleşmenin yolaçtığı uzlaşmazlık ve çatışmaları sona erdirmek için pragmatik ve kısa vadeli girişimler yapılmaktadır. Bu farklılaşmayla adeta katılım müzakerelerinin bir sonucu olarak karşılaşılmaktadır. Örneğin, ortak pazarla ilgili düzenlemeler bu kapsamda kabul edilebilir. Yasal farklılaştırma ise üye ülkeler arasında uyum sağlanması için başvurulmuş bir niteliktedir. Ulusal kimliklerin, özellikle de dışlayıcı kimliklerin ağırlığının olduğu ülkelerde sağ partilerce öne çıkarılan egemenliği koruma hassasiyetini yansıtmaktadır (Schimmelfennig, 2017: 2-6).

Farklılaştırmanın geniş kapsamlı bir şekilde pratiğe yansımada Maastricht Antlaşması'nın rolü büyüktür (Kölliker, 2001: 127). Antlaşmayla birlikte üye ülkelere mali, sosyal ve askeri politika alanlarında ortaklığa uyum sağlamada esneklik koşulları tanımlanmıştır. Sonrasında Amsterdam Antlaşması AB'nin birinci ve üçüncü sütunlarındaki ekonomi, güvenlik ve adalette işbirliği konularında üye ülkelere esneklik sağlamıştır. İki antlaşma arasındaki fark, ilkinin hangi politika alanlarında esnekliğin olabileceğini belirlemesi, ikincisinin ise hangi politikalarda esneklik olabileceğini sabit bir şekilde tanımlamamış olmasıdır. Ardından gelen Nice Antlaşması farklılaşmayı, ikinci sütun konusunu oluşturan ortak dış ve güvenlik politikasında uygulamanın yolunu açmıştır (Kölliker, 2001: 128).

Farklılaştırılmış bütünleşmenin kuramsal inşasında bütünleşmenin değişkenleri açıklayıcı niteliktedir (Kölliker, 2001: 130, 131). Bütünleşmenin bağımlı değişkeni, belirli bir alandaki ortaklığa ilişkin olarak bir üye ülkenin bu ortaklığa katılması ve katılmaması arasında yapacağı seçim olarak tanımlanabilir. Bu nedenle ortaklığa katılan ülkelerde bütünleşme yüksek düzeyde olacak, ortaklığa katılmayan ülkelerde de düşük düzeyde kalacaktır. Düşük düzeyde bir bütünleşme de AB için başarısızlık anlamına gelecektir. Bütünleşmenin üç de bağımsız değişkeni bulunmaktadır (Kölliker, 2001: 130, 131). Bunlar Avrupa bütünleşmesiyle ilgili kurumların, aktörlerin ve konu alanlarının belirli özellikleri şeklindedir. Farklılaştırma bağlamında kurumların AB politikalarıyla ilgili esnekliği, üye ülkelerin ortak politikalara yönelik farklı tercihleri ve konu alanlarının tanımlanmasının ve ölçülmesinin karmaşıklığı bağımsız değişkenlerin içeriğine işaret etmektedir. Takip eden bölümde bütünleşmenin bağımlı değişkeni referans alınarak, Polonya'nın AB ortak politikalarına katılım durumuna ilişkin yaptığı seçimlerin arka planı irdelenecektir.

Farklılaştırılmış Bütünleşmede Farklılaştırıcı Unsurlar: Siyasi Aktörleriyle Polonya Örneği

Genel olarak bakıldığında, Avrupa bütünleşmesiyle ilgili geri planda kalan hususun, ülkelerin kendi içlerindeki bölünmeler olduğu görülmektedir. Hâlbuki bu bölünmeler, hükümetlerin AB politikaları üzerinde etkili olmasından dolayı göz önünde bulundurulmalıdır. AB politikalarına uyum konusunda siyasi partilerin ve hükümetlerin tercihleri, farklılaştırılmış bütünleşmenin temel unsurları konumuna gelmektedir. Aynı zamanda siyasi partiler ve hükümetler, Avrupa bütünleşmesinin siyasal kimliğe dokunduğunda farklılaştırılmış bütünleşmeyi besleyen siyasallaştırılmış tepki doğurduğuna dair Post-İşlevselci yorumun da temel öznelere karşılık gelmektedirler. Daha önce de belirtildiği gibi, Post-İşlevselcilik Avrupa bütünleşmesinin iç politika dinamikleri ve kitlesel düzeylerde incelenmesini gerektirdiğinden, kamuoylarının tutumunun, seçmenlerin tercihlerinin ve siyasi partilerin politikalarının dikkate alınması bu makale için ayrı önem kazanmaktadır. Bu sayede Polonya’da Avrupa bütünleşmesiyle ilgili tepkinin içeriği değerlendirilebilecek, ülkenin farklılaştırılmış bütünleşmeyi besleyen yönü ortaya koyulabilecektir (Leruth, 2015: 817). Bu sayede, böyle çalışmaların hangi yöntemle dayandırılabilmesiyle ilgili bir vizyon da ortaya konulmuş olacaktır. Avrupa bütünleşmesi hakkında hükümetlerin tercihleri değerlendirilirken, öncelikle irdelenmesi gereken özne siyasi partilerdir. Çünkü hükümetlerin politikalarını siyasi partilerin politikaları meydana getirmektedir (Leruth, 2015: 818).

Polonya’daki siyasi partilerin profiline geçmeden önce, genel olarak, siyasi partilerin AB ile ilgili duruşları tanımlanırken dört davranış tipinin öne çıktığı belirtilebilir. Bunlar Avrupa hayranlığı, Avrupa şüpheciliği, Avrupa karşıtlığı ve Avrupa pragmatistliği şeklindedir (Leruth, 2015: 819-820). Avrupa hayranı olan partiler Avrupa bütünleşmesi fikrini ve amaçlarını benimseyip, AB’yi bu fikrin ve amaçların kurumsallaştırıcısı olarak kabul etmektedirler. Avrupa şüphecisi olan partiler her ne kadar Avrupa bütünleşmesinin genel fikirlerini ve amaçlarını destekleseler de AB’nin bunları hayata geçirebileceği konusunda kötümserlik içindedirler. Avrupa bütünleşmesinin hükümetlerarası bir vizyonla iletilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Hükümetlerde görev alıp etkin konuma geldikleri takdirde, AB’de farklılaştırılmış bütünleşmenin temel aktörleri olmaktadır (Winzen, 2020: 2). Avrupa karşıtı partiler Avrupa bütünleşmesi fikrini ve AB’yi desteklememektedirler. Bağımsız ulus devletlerden oluşan bir Avrupa profili bu partilerin beklediği bir koşuldur. Avrupa pragmatisti olan partiler ise Avrupa bütünleşmesi fikrine karşı değillerdir. AB’yi kendi ülkelere fayda sağladığı ölçüde desteklemektedirler (Leruth, 2015: 819-820). Siyasi partilerin ve hükümetlerin Avrupa bütünleşmesine dönük tercihleri şu beş ortak AB politikasına ayrılabilir: Avrupa Ekonomik Alanı, AB üyeliği, Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı,

Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Ekonomik ve Parasal Birlik. Bunlar, farklılaştırılmış bütünleşmenin meydana gelebileceği politikalar ya da politika alanlarıdır. (Leruth, 2015: 820-821). Doğu Avrupa ülkelerinin siyasi parti yapıları incelendiğinde, piyasa ekonomisini destekleyen liberal partilerle, liberal ekonomi modeline karşı olan otoriterlik eğilimli partiler arasındaki rekabet dikkati çekmektedir (Webb ve Lewis, 1998: 260).

Yine Doğu Avrupa geneli ve Polonya özelinde, Post-İşlevselciliğin üçüncü aşaması bağlamında göz önünde bulundurulabilecek bir husus komünizm geçmiştir. Bu geçmiş bölgede ve dolayısıyla Polonya'da parçalanmış bir toplum profiline ve kurumsallığı zayıf bir parti sisteminin oluşumuna yol açmıştır. Bu da siyasal yapıda istikrarsızlıklara ve hassasiyetlere neden olmuştur. Sosyal çatışmaların kültürel meselelerle ilişkilendirilmesi kolaylaşmıştır. Muhafazakâr seçmen bu meseleler üzerinden mobilize olmaya başlamıştır. Muhafazakâr seçmen etnik farklılıklarla ilişkilendirdiği iç düşmana ve ulusal ekonominin uluslararası aktörlerce sömürüldüğü fikriyle ilişkilendirdiği dış düşmana karşı savunmaya geçer olmuştur. Avrupa bütünleşmesi bu savunmayı besleyen bir etken haline gelmiştir. Polonya'da Hukuk ve Adalet Partisi mevcut koşullarda böyle bir savunmayı yansıtmaktadır (Hutter ve Kriesi, 2019: 1003).

Polonya'nın Batı Avrupa'yla bütünleşme sürecinin siyasi aktör tablosuna bakıldığı zaman, bir yanda 1999'a gelindiğinde artık kendisini siyasete uygun bir partiye dönüştürme sancıları çeken bir Dayanışma Hareketi, diğer yanda Sosyal Hareket, öte yanda da liberal muhafazakâr kanadı meydana getiren Milli Muhafazakâr Halk Partisi ve Hıristiyan milliyetçilerin toplandığı Hıristiyan Milli Birliği etkisi görülmektedir (Karasinska-Fendler, Skotnicka-Illasiewicz, Sobotka ve Swierkocki, 2000: 166). Ülkede 1990'lı yılların sonuna kadar siyasi partilerce bütünleşme hedefine yönelik uzlaşma ortamı sağlanabilmiştir. AB müzakerelerinde ilerleme ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyeliği 1990'larda gerçekleştirilmiştir (Henderson ve Robinson, 1997: 367). Ancak, 2000'li yıllara yaklaşırken ve sonrasında Polonya siyasetinde yeni partilerin de etkisiyle görülen farklılaşma neticesinde ortaya çıkan AB karşıtı kesim göz önünde bulundurulduğunda, gerekli uzlaşma ortamının pek de kolay bir biçimde sağlanamadığı belirtilebilir.

Polonya siyasi partilerinden AB karşıtlığı taşıyanların milliyetçi, kırsal tabana sahip, popülist, muhafazakâr ve liberal muhafazakâr nitelikte oldukları, yani siyasi yelpazenin sağında yer aldıkları görülmektedir (Taggart ve Szczerbiak, 2001: 21). Eylül 1997'de yapılan parlamento seçimlerinde Katolik-milliyetçi Hıristiyan Ulusal Birlik Partisi oyların büyük çoğunluğunu almış ve koalisyon hükümetinde koalisyonun büyük ortağı olmuştur. Polonya Köylü Partisi 1993-1997 yılları arasında koalisyonun küçük ortağı olarak yer almıştır. Bu iki örnek de bütünleşmeye karşı şiddetli olmasa da şüpheli yaklaşmışlar ve

bu tutumlarıyla da destek sağlamışlardır (Taggart ve Szczerbiak, 2001: 18). Daha yakın ve güncel bir örnek olarak Eylül 2001’de yapılan seçimlerde parlamentonun temsilciler meclisine giren ve AB karşıtı olan Polonyalı Aileler Birliği ve Savunma Partisi’nin önemi, aldıkları % 18 oyla vurgulanabilir. Aynı zamanda % 9.5’lik oyu ile Hukuk ve Adalet Partisi ve % 9’luk oyuyla Köylü Partisi de o dönemde parlamentoya girmiştir (Önkol, 2009). Köylü Partisi, ulusal çıkarların gözetilmesinin ve güçlendirilmesinin önemini vurgulayan ve AB ile ortaklığa dayalı bir ilişkiyi destekleyen pozisyonu benimsemiştir (Önkol, 2009). Dayanışma Partisi her ne kadar açıkça belli etmese de, bütünlüşmeye karşı duran bir parti olarak görülebilir. Çünkü bu parti, desteğini ancak tek pazardan muaf olma gibi yerine getirilemeyecek şartlara bağlamıştır (Szczerbiak, 2002: 15). AB karşıtlığının öncüsü olan Polonyalı Aileler Birliği ise gerek siyasi gerekse de ekonomik anlamda bağımsızlığın elden gideceği gerekçesiyle bu duruşunu sergilemiştir (Önkol, 2009).

Tam üyelik öncesinde Polonyalıların siyasi tercihlerini belirlerken, AB’ye yönelik tutumlarının bu tercihlerine ne kadar yansdığı farklı bir tablo ortaya çıkarmıştır. Eylül 2001 seçimlerinde AB adaylığını destekleyenler, seçmenler arasında çoğunluğu oluşturmuşlardır. Polonyalı Aileler Birliği, Savunma Partisi ve Polonya Köylü Partisi sırasıyla % 52, % 29 ve % 25’lik AB karşıtlığı oranlarıyla bu genel tablonun parlamentodaki istisnalarıdır (Szczerbiak, 2002: 13-18). Polonya Parlamentosu’nda 458 sandalyeden ilk parti 38, ikinci parti 53, üçüncü parti ise 42 sandalye sahibi olmuştur (Szczerbiak, 2002: 13-18). Parlamentoda AB’yi destekleyen partilerin ağırlığının olması, hatta karşı partilerin içinde de % 20 oranında AB taraftarının yer alması, partilerin öncelikleri ve programlarının içeriklerindeki eksikliklerin yol açtığı açığı kapatma çabası şeklinde algılanabilir.

Hukuk ve Adalet Partisi’nin de AB’ye temkinli yaklaşan bir parti olduğu ulusal çıkarı vurgulayan, parti liderlerinin konuşmalarında güçlü devlet ve Hıristiyanlığı referans alan tutumlarından ve Ocak 2003’teki parti kongresindeki “Avrupa’da güçlü Polonya” söyleminden dolayı açıkça belirtilebilir (Önkol, 2009). Hukuk ve Adalet Partisi ve Polonya Köylü Partisi’nin her ikisi de seçim kampanyası boyunca AB üyeliği için tüm partilerin fikir birliğini sağlama girişimi olan Avrupa Paketi’nin imza törenine katılmamışlardır. Aslında iki parti de hükümetin AB karşısında dirençli bir müzakere stratejisi geliştirmesinin önemine vurgu yapmışlardır. Burada yatan mesaj, AB’nin Polonya’nın kaynaklarını sömürme ve önceliklerini istismar etme riskine göndermede bulunmaktadır (Szczerbiak, 2002: 15). Bu tutumun tam tersi bir profili ise 2001 yılında kurulan ve sonrasında ülkeye liberal iktidar deneyimi kazandıran Sivil Platform sergilemiştir.

2005 itibariyle Sivil Platform’un muhafazakâr kanadı giderek güçlenmiştir. Avrupa bütünlüşmesine yönelik sempati, yerini vatanseverliğe dayalı bir

söyleme bırakmıştır. Hukuk ve Adalet Partisi de AB'ye yönelik bir tutum değişikliğini yansıtır olmuş, her ne kadar 2005'in başında gerçekleştirilen parti kongresinde AB üyeliğine destek öne çıksa da, parti içinde üyeliğe karşı çıkanların ağırlığı da hissedilmiştir. Bunun yanında, idam cezasının yeniden kabul edilmesini destekleyerek, AB politikalarıyla uyuşmayan bir vizyonu yansıtabilmiştir. AB diğer yandan, Polonya için Rusya bağından kurtulmanın sembolik dayanağı da olmuştur. Ülke bu koşullarda 2005'te gerçekleştirilen parlamento ve başkanlık seçimlerine gitmiştir (Millard, 2010: 121, 122).

Bundan önce, 2004'te gerçekleştirilen Avrupa Parlamentosu seçimleri, Polonya siyasetindeki tartışmaları önden yansıtmıştır. Aslında bu seçimler ülkede yaşanan siyasi krize denk gelmiştir. Yeni göreve başlayan hükümet, iç siyasetin ağır yükünü kaldırmaya çalışmıştır. Bu esnada Polonya ile Fransa ve Almanya arasında AB'deki anayasa tartışmaları nedeniyle gerginlik yaşanmış, anayasa tartışmalarında oy hakkındaki değişimlere itiraz etmesi bu ülkelere eleştirilmiştir. Her ne kadar bu gibi fikir ayrılıkları Polonya'da mutlak bir AB karşıtlığı yaratmasa da, AB'yi daha da fazla desteklemeye yönelik bir mobilizasyonun oluşumuna engel teşkil etmiştir (Millard, 2010: 124).

Avrupa Parlamentosu seçimlerinden sadece birkaç gün önce Hukuk ve Adalet Partisi bir beyanat hazırlayarak bir federal Avrupa oluşumuna ya da süper bir Avrupa devletinin yaratılmasına karşı olduğunu kamuoyuna bildirmiştir. Sivil Platform ise, her ne kadar daha Avrupa destekçisi bir tutuma sahip olsa da, bu seçimler bağlamında ilgisizlik sergilemiştir. Genel olarak bakıldığında, bu seçimlerde Polonya siyasi partileri, ülkenin ulusal çıkarlarını koruma hassasiyetini öne çıkarmışlar, AB'yi daha çok fon sağlayabilecekleri bir kaynak olarak konumlandırmışlardır. AB'ye katılım koşullarını yeniden görüşme, hatta AB'den ayrılma taraftarı parlamenterler de bu seçim sürecinde kendilerini göstermişlerdir (Millard, 2010: 124).

Avrupa Parlamentosu seçimlerinin Polonya'da Avrupa bütünleşmesiyle ilgili ilk izlenimleri yansıttığı bu koşullarda 2005'teki seçimlere giden ülkede, Sivil Platform AB ile bütünleşmeyi ve 2009'da Avro kullanımına geçişi destekleyen bir tutuma sahip olmuştur. Hukuk ve Adalet Partisi AB'yi güçlü ülkelerin bütünleşmesi olarak kabul etmiş, Avro'ya geçişte acele edilmemesi telkininde bulunmuştur. Demokratik Sol İttifakı federal Avrupa'ya işaret ederken, 4-5 yıl içinde ortak para birimine geçişi öngörmüştür. Savunma Partisi ve milliyetçi Polonyalı Aileler Birliği AB'den ayrılmayı ya da katılım şartlarını yeniden görüşmeyi ve Avro alanı dışında kalmayı tercih etmişlerdir. Onlara göre AB, Polonya değerlerini, kültürünü ve ulusal kimliğini aşındırmaktadır. Polonya Köylü Partisi uluslar Avrupası'nı desteklemiş, Ortak Tarım Politikası (OTP)'nin korunması gerektiğini vurgulamış, yakın bir gelecekte Avro alanında yer almamayı öngörmüştür. Polonya Sosyal Demokratları Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nı önemseyerek federal ve sosyal Avrupa'yı savunmuş,

Avro'ya 2010'larda dâhil olunmasını desteklemiştir. Demokratik Parti ise AB ile daha fazla bütünleşmeyi savunmuş, hatta Ukrayna'nın tam üyeliğini desteklemiş, ortak para birimine 2009 ve sonrasında dâhil olunabileceğini düşünmüştür (Millard, 2010: 134). Polonya'da 2007'deki parlamento seçimlerinde ise muhafazakâr partiler öne çıkmıştır. Bunu Hukuk ve Adalet Partisi devletçi ve ekonomik anlamda müdahaleci politikalarıyla, Sivil Platform ekonomik açıdan liberal ve Avrupa destekçisi politikalarıyla somutlaştırmıştır (Millard, 2010: 159).

2014'teki Avrupa Parlamentosu seçimleri Polonya açısından sembolik bir anlama sahip olmuştur. 2014 seçimleri Polonya'nın AB üyeliğinin onuncu yılına denk gelmiş, ülkede AB ile ilgili üçüncü, Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra ise ilk seçim olmuştur (Lodzki ve Paluch, 2017: 43). Bu dönemde Sivil Platform ve Demokratik Sol İttifak AB ile ilgili meselelere odaklanmış ve AB'nin ülkenin iç politikasını, hukukunu ve enerji güvenliğini nasıl etkilediği üzerinde durmuştur. AB enerji politikası, karşı oldukları bir husus halini almıştır. Sağ popülist partiler de Polonyalıların önceliklerinden hareketle, AB politikalarını eleştirmeye devam etmişlerdir (Lodzki ve Paluch, 2017: 20, 21).

Polonya'da 2011'deki parlamento seçimlerinde kayıp yaşayan Hukuk ve Adalet Partisi, lideri Jarosław Kaczyński ile 2015 seçimlerinde iktidara ulaşabilmiştir. Partinin AB'ye karşı muhalif tutumunda zaman içinde herhangi bir değişim olmamıştır. Yine de Polonya'da AB muhalifliği ve desteğinin kendisini bir ölçüde dengelediği belirtilebilir. Bunda Polonya'nın AB'nin ortak politikalarında üstlendiği rollerin etkisi büyüktür. Aynı zamanda, Kaczyński, Rus karşıtı profiliyle, Rusya'ya karşı AB ve NATO'yu birer denge unsuru olarak konumlandırmaya çalışmıştır. Bunun dışında, 2018'de gerçekleştirilen ve ülkede muhalefeti tek eylem çatısında biraraya getiren "Özgürlük Yürüyüşü" de, demokrasi, hukukun üstünlüğü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma vurgusu yaparak, AB ile işbirliğinin önemini gösteren sosyal hareketliliği yansıtmıştır.

Sol siyasetin çoğu Avrupa ülkesinde olduğu gibi Polonya'da da 2000'lerin ortalarında çöküş yaşamasının ardından muhafazakâr-milliyetçi Hukuk ve Adalet Partisi ile merkez sağ bir profile sahip olan Sivil Platform, ülkede hükümet oluşturan temel aktörler haline gelmişlerdir. Sivil Platform AB'yi destekleyen bir vizyona hep sahip olmuştur. İki birlikte parlamentodaki sandalyelerin % 80'ini meydana getirmişlerdir. Polonya'da 25 Ekim 2015'te gerçekleştirilen son genel seçimlerde oyların % 37.6'sını Hukuk ve Adalet Partisi, % 24.1'ini de Sivil Platform almıştır. Bu yüzdeler 460 sandalyeli parlamentoda sırasıyla 234 ve 133 sandalye sayısına karşılık gelmektedir (BBC, 2015). Her ne kadar Polonya siyasetindeki bu durum mevcut koşul ve gelişmelerin çerçevesini çizse de, ülke siyasetindeki fikri yapılanma,

1990'lardan 2000'lere uzanan süreçte gerçekleşmiş ve bugünkü siyasetin temelini oluşturmuştur.

Farklılaştırılmış bütünleşmenin altyapısını irdelemek için Polonya'daki siyasi partiler yanında, AB'ye tepkinin siyasallaştırıldığı diğer zemini oluşturan seçmen profilini de değerlendirmek gerekmektedir. Genel olarak Polonyalılar, 2004 öncesinde, ülkeleri AB'ye tam üye olduğu takdirde kazançlı tarafın AB olacağını, ulusal-toplumsal-bireysel çıkarların gözetilmeyeceğini veya bu çıkarlara katkı sağlanmayacağını düşünmüşlerdir. Buna paralel olarak, Polonyalıların AB bakışını şekillendiren bir başka şüpheleri daha olmuştur. O da, üyelikle birlikte kendilerinin diğer AB üyesi ülkeler gibi eşit hak ve konumda bulunamayacakları, AB'nin, Polonya çıkarlarını korumayacak olmasından ötürü mevcut Batı Avrupa üyelerinin çıkarlarının üstün olacağı, yani adeta "ikinci sınıf üyelik-ikinci sınıf vatandaşlık" ile yüz yüze kalma ihtimalidir. Polonya, AB'nin özellikle 2010'lu yıllarda öne çıkardığı, bazı ülkelerin AB'ye daha hızlı üye yapılmasını ve bazı üyelerin de ortak politikalara daha fazla uyum sağlayarak, daha az uyum sağlayanlara nazaran AB'nin geleceğinde öncü rol üstlenmelerini kapsayan çift vitesli bütünleşme şekline itiraz etmiştir. Polonya Cumhurbaşkanı Andrej Duda, bir söyleminde AB'nin özgür ve eşit ulusların birliği olması gerektiğinden bahsederek Polonya'nın neye itiraz ettiğini de açıkça ortaya koymuştur (Euronews, 2017).

Polonya'da toplumsal düzeyde AB üyeliğine yönelik artan isteksizliğin ve azalan hevesin temelinde farklı etkenler de yer almıştır. İktidarda bulunan siyasi partilerin, grupların ve seçkinlerin AB üyeliğini sorgulamadan ona tamamen bağlanmaları ve ülkenin dış politikasının odağına oturtmaları, bu görüşlerdeki partilerin ve grupların AB üyeliğine olan kamuoyu desteğini olduğundan daha yüksek gösterebilmeleri bütünleşmeye şüpheyle yaklaşımı körtüklemiştir. AB'ye üyelik tartışmaları, bireylere ne kazandırıp kazandırmayacağını, yararlarının ve maliyetlerinin ne olacağını sağlıklı biçimde irdelenmesine yönelik olmamıştır. Tartışmaların ağırlıklı olarak "Avrupa'ya dönüş", "Avrupa'nın savaş sonrası dönemdeki Doğu-Batı bölünmüşlüğü'nün sonu" gibi sloganlaştırılmış genel söylemleri içermesi ciddi eksiklik olarak görülmüştür (Szczerbiak, 2000: 8, 9). AB ile tam üyelik müzakerelerinin başlaması, Polonyalıların üyeliğe desteklerini azaltıcı bir etken olarak algılanmıştır (Szczerbiak, 2000: 8, 9).

Mevcut koşullarda ise üyelik tartışmaları geride kaldığından Polonya kamuoyu, adeta bu konunun baskısından sıyrılarak AB'ye daha eleştirel yaklaşmaya başlamıştır. 2019 yılında yapılan bir araştırmada, gelecek 10-20 yıl içinde AB'nin çökeceğini düşünen Polonyalıların oranı % 60'a yakın çıkmıştır (BBC, 2019). Yine Polonyalıların üçte birinin Avrupa'da bir savaşın çıkabileceğini düşündüğü tespit edilmiştir (BBC, 2019). 2018'deki bir başka kamuoyu yoklamasında da Polonya'da AB'nin en fazla sağlık, sosyal güvenlik,

göç ve terörizm sorunlarıyla yüz yüze olduğu düşünülmüştür (Wells, 2018). 2019 yılında AB düzeyinde yapılan kapsamlı Eurobarometer kamuoyu yoklamasında ise AB'nin ne kadar güvenilir olduğu sorusuna güvenilir diyenlerin oranı % 49 olabilmiştir. Güvenmeyenlerin oranı % 37 olmuştur. AB'ye yönelik tutumunun olumlu olduğunu söyleyenler % 50 seviyesinde kalmış, % 40 ise bütünleşmeye nötr yaklaştığını ifade etmiştir (European Commission, 2019: 6-33). Bu tablo, Polonya'da AB'ye güvenin düşüş eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmada, AB'de sesinin duyulduğunu düşünen Polonyalıların oranı % 56, tam tersini düşünenlerin oranı da % 38 şeklinde belirtilmiştir. Avrupa ekonomik ve parasal birliğine karşıtlığın da % 51 seviyesinde olduğu görülmüştür. Bu olumsuz tablonun dışında, kendisini AB vatandaşı olarak hisseden Polonyalıların oranının % 81 düzeyine çıkması ise bütünleşmenin vatandaşlara sağladığı yararların Polonya'da karşılık bulduğunu göstermiştir (European Commission, 2019: 6-33). Yine de bu karşılık AB geneline, bir başka deyişle ortak politikalar bütününe yönelik sergilenememiştir. Bu koşullarda Polonya, sosyal boyuttan hareketle de AB içindeki farklılaştırmanın sembolik ögesi halini almıştır.

Bir takım güncel gelişmelere de istinaden genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, sağ popülizmi temsil eden Hukuk ve Adalet Partisi'nin 2015'te iktidara gelmesiyle birlikte Polonya'da, iktidar partisinin eğilimi doğrultusunda siyasi bir dönüşüm kendisini göstermiştir. Bu dönüşüm liberal demokrasinin işleme için gerekli güçler ayrılığı ilkesinden uzaklaştığı, Anayasa Mahkemesi'nin bağımsızlığının zarar gördüğü değerlendirmelerini kapsamıştır. 2017'de yargı bağımsızlığını gölgelediği savunulan yeni bir reform paketi hayata geçirilmek istenmiş, fakat kamuoyundan gelen tepkiler nedeniyle iktidar partisine yakın Devlet Başkanı Duda, hükümetin sunduğu üç yasa tasarısından ikisini veto etmek durumunda kalmıştır. Bu gelişmeler, Polonya ile AB'nin arasını iyice açtığı gibi, ülke medyasında hükümetin etkisiyle Batı karşıtlığını yansıtan propagandalar öne çıkmıştır. Polonya'nın iç ve dış politikasında adeta Avrupasızlaştırma süreci yaşanmıştır (Buras, 2017: 1-3). Neticede Polonya'nın, komünizmden liberal demokrasiye geçerken sergilediği Batılılaşan ya da Avrupalılaştıran imajından uzak bir profil ortaya koyduğu belirtilebilir. Bu profile rağmen Polonya'nın AB üyeliğine, iktidar partisi de dâhil olmak üzere, mutlak karşıtlık sergileyen bir siyasi ve sosyal aktör varlık göstermemiştir. Bir başka deyişle, Polonya kamuoyunda ve siyasi partilerinde ülkenin AB üyeliğinin sorgulanıp sona erdirilmesine dönük bir dinamik oluşmamıştır. Daha çok, Almanya gibi önde gelen AB üyelerinin baskılarından uzak kalma ve egemenlik haklarını koruma vurgusu öne çıkmıştır. (Buras, 2017: 1-3). Bu pratik, Post-İşlevselciliğin daha önce tanımlanan ilk ve üçüncü aşamasıyla birlikte değerlendirilebilir. Egemenlik haklarının korunmasına yönelik eylemlerin ve dolayısıyla ilişkilerin siyasallaştırılmasının en iyi izlenebileceği zemin Polonya ile AB arasındaki ortak politika alanlarıdır.

Polonya ve AB Ayrışmasında Politika Alanları

Avro Alanı'ndaki bir kriz iç politika düzeyinde iyice görünür olduğunda, krizle mücadelenin üstesinden ulusüstü çözümlerle gelmesine karşı bir direnç oluşmaktadır. Radikal milliyetçi partiler AB'nin kalbindeki kurum ve temsilcilerine karşı adeta mücadeleye girişmektedirler. Hükümetler uluslararası finans kuruluşlarının tavsiyelerini takip etmemeye, ihracata dayalı bir büyüme modeli izlemeye başlamaktadırlar. Post-İşlevselcilik bu davranışı sergileyen hükümetlerin kamuoyu nabzına göre hareket ettiklerini değerlendirmektedir. Bunun sonucunda beklediği de Avro Alanı'nın çöküşüdür (Hooghe ve Marks, 2019: 1119).

Avrupa şüphesiz siyasi partilerin ve seçmenlerin olduğu Polonya'da, AB'nin önde gelen ortak politikalarını içeren tek para biriminin kullanılmasını gerektiren Avro Alanı'na, Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı'na ve Temel Haklar Şartı'na itiraz geliştirilebilmiştir. Avro krizi yaşandığında olduğu gibi, ortak politikaların sorun haline geldiği ve çözüm geliştiremediği koşullarda bütünleşme duraksama ve gerileme baskısıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bir başka deyişle, konu siyasallaştırılmaktadır. Konunun siyasallaştırılmasıyla Polonya, Avrupa bütünleşmesini kısıtlayan ve farklılaştırılmış bütünleşmeyi besleyen bir role bürünmektedir (Winzen, 2020: 9, 10).

Polonya, 2007'den beri Schengen alanına dâhil olan bir ülkedir. Avrupa Parlamentosu'nda 51 parlamenterisi vardır. Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde 21 temsilcisi, Avrupa Bölgeler Komitesi'nde de 14 temsilcisi bulunmaktadır. 2018 itibarıyla AB, Polonya'ya yönelik 16.350 milyar Avro'luk harcama yapan bir konumdadır. Bu harcama Polonya ekonomisinin % 3.43'üne karşılık gelmiştir (European Union, 2020). Polonya'nın AB bütçesine katkısı da 3.983 milyar Avro olmuştur. Bu da ülke ekonomisinin % 0.84'üne karşılık gelmiştir (European Union, 2020). Aynı zamanda Polonya, AB'nin askeri misyon ve operasyonlarına da katkı sağlayan bir ülkedir (Ministry of National Defence, 2020). Dolayısıyla, Polonya ile AB arasında bütünleşmenin gerekleri belli ölçülerde sağlanmıştır. Fakat bu ölçüler, taraflar arasındaki ilişkilerin farklılaştırılmasını engelleyecek düzeye gelememiştir. Farklılaştırılan üyeler kapsamında Polonya, Avro alanı dışında kalan bir üyedir (Schimmelfennig, 2017: 8). Bu konumda çekirdek dışındaki ülkeler arasında Polonya, Avrupa şüphesiz hükümete sahip ülke olarak yer almaktadır (Schimmelfennig, 2017: 11, 12).

Uluslararası krizlerle birlikte Polonya, 1990'lardan 2000'lere uzanan süreçte Avrupa bütünleşmesi eğiliminden kopuş yaşayarak, 2015'te yapılan parlamento ve başkanlık seçimlerinde, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında kenetlenmeye önem veren, bunun üzerinden de egemenliğini ve ulusal çıkarlarını koruma anlamında oldukça kuvvetli bir hassasiyet taşıyan ülke

profili sergilemiştir. Bu profile göre, Hıristiyanlık dışı ve liberal nitelikteki değerler odaklı, bir ülkenin ekonomik baskınlığını yansıtan, tasvip edilmeyen göç ve mülteci politikalarını zorlayan bir AB'ye direnç gösterilmelidir (Zwolski, 2017: 167-170). Böyle bir profilde AB'ye, mültecilere, yabancılara ve Müslümanlara karşı olan partilerin yükselişi ve halktan destek görmeleri adeta kaçınılmaz olmuştur (Webber, 2019: 1141, 1142).

Post-İşlevselcilik göç meselesini ulusal kimliğe dokunan bir konu olarak kabul etmektedir. Çünkü bu mesele kapsamında Avrupalılardan, kültürel olarak kendilerine pek benzemeyen insanları barındırmaları istenmektedir. Göç meselesi, krize döndüğü noktada ulusal bölünmeleri tetikleyen bir faktör olarak değerlendirilmekte, siyasi çatışmayı besleyen sosyal bölünmenin nedeni olarak görülmektedir. Böyle bir krizin sonucunda olan siyasallaştırma, hükümetlerin göç akımına ve mültecilere karşı sınır kontrollerinin artırılması, mültecilere sosyal yardımların azaltılması gibi kısıtlayıcı önlemler almalarını gerektirmektedir. Bu gibi önlemler sadece Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde değil, Batı Avrupa'nın meseleye daha olumlu bakan ülkelerinde dahi sağ siyaset temsilcilerince istenebilmiştir. Post-İşlevselcilik göç ve mülteci krizinin, Avrupa genelinde milliyetçi partilere seçim kazandırarak kültürel bölünmeyi hızlandırdığını, bunun da çokkültürlü ve açık Avrupa profiline zarar verdiğini ortaya koymaktadır (Hooghe ve Marks, 2019: 1122).

Polonya'nın 1990'larda, Doğu Bloku'nun çökmesiyle oluşan dinamizmle Batı kurumları odaklı dış politika kurgusu, 2015 seçimlerinde Duda'nın Devlet Başkanı olması ve Kaczynski'nin liderliğindeki Hukuk ve Adalet Partisi'nin iktidara gelmesiyle değişmiştir. Yeni hükümet Avrupa güvenliğinde ABD'nin etkin rol oynaması gerektiğini savunmuş, ulus-üstü değil, ulus-devlet odaklı bir AB vurgusu yapmış, içten içe Avrupa bütünleşmesindeki Alman nüfuzuna tepki göstermiştir. Bu hükümet döneminde Duda'nın öne sürdüğü Baltık Denizi'nden Adriyatik'e ve Karadeniz'e uzanan "Üç Deniz Girişimi" olarak adlandırılan bölgesel işbirliği modeliyle, Polonya'nın bölgesel bir aktör olarak öne çıkarılıp, AB içinde "Orta ve Doğu Avrupa merkezi" oluşturulmasına çaba gösterilmiştir. Bu sayede bölge ülkelerinin ortak çıkarlara ulaşmalarının kolaylaşacağı öngörülmüştür (Zwolski, 2017: 171-173). 2016'da 12 AB üyesini biraraya getiren Üç Deniz Girişimi, Kuzey-Güney ekseninde enerji altyapısını güçlendirmeye dönük işbirliğini arttırmayı hedeflemiştir. Bu girişimle Polonya, Rusya'ya olan enerji bağımlılığının sona ermesini ve kendisinin Orta ve Doğu Avrupa için bir enerji merkezi olmasını planlamıştır. Üç Deniz Girişimi, AB'de merkezi rolü kuvvetli olan Almanya'nın gücünün dengelenmesi ve ABD ile ilişkilerinin daha da geliştirilmesi için adeta araçsallaştırılmıştır (Buras, 2017: 8). Tüm bunlar Avrupa bütünleşmesinde farklılaştırma ve ayrışmaya doğrudan ya da dolaylı yollarla katkı sağlamıştır.

Polonya'nın AB ile arasındaki farkın detaylarına inildiğinde, tarihsel mirasın Polonya'da ekonomik, teknolojik, teknik altyapı, örgütsel ve sosyal altyapı bağlamında geri kalmışlık nedeni olduğu görülecek ve açığın kapatılması için ülkede yoğun bir çabanın sarf edildiği fark edilecektir. Bu süreçte Polonya, "sermaye olmadan kapitalizmin inşası" (Wnuk-Lipinski, 2001: 64) ve "ekonominin işleyen bir serbest piyasa ekonomisine dönüşümünün uzun vadeli bir süreç olmasının" (Simons, 1991: 230) sıkıntısını çekmiş ve bu dönüşümü aynı zamanda "siyasi kapitalizm" (Simons, 1991: 64) temelli ideolojik bir proje olarak algılamıştır. Geri kalmışlık Polonya'da yeni sosyal sınıfların, burjuvazinin yavaş gelişmesinde de kendisini göstermiştir. Zamanla Polonya, bahsedilen noktalardan daha ileri düzeye gelebilmiş olsa da, geri kalmışlığın gelişim dinamiklerindeki izlerinin silinmesi kolay olmamıştır. Örneğin, 2000'li yılların başında işgücü yapısı ilkel kalmıştır. Büyük bir tarım ülkesi niteliği sergilemiştir. Sanayi nispeten iyi konumdayken, AB ülkelerinde en önemli sektör olan hizmet sektörü Polonya'da zayıf kalmıştır. Devletin mülk sahipliği özel sektörden daha fazla olmuştur. Polonya menşeli ürünler AB pazarında ya da iç pazarda yabancı ürünlerle rekabet edebilecek seviyede görülmemiştir. Özellikle ağır sanayide kaynaklar verimsiz kullanılmış ve israf dikkat çekmiştir. Bunlara nüfus ve hızlı artışı, işsizlik, yoksulluk gibi sorunlar da eklenebilir. 2000'lerin başında Polonya ekonomisi, sermaye, teknoloji, bilim alanlarında da gelişmiş ülkelere bağımlı bir konumda kalmıştır.

AB'de ortak para biriminin kullanılmasıyla ilgili tercihler bağlamında Polonya'ya atfedilen, muafiyetli farklılaştırma biçimi olmuştur (Schimmelfennig, 2014b: 687, 688). Ülkenin, AB ile finansal bütünleşmeyi gerçekleştirme ve finansal bağımsızlığını devretme sorunu, AB açısından para birliğine zarar vereceği gerekçesiyle diğer önemli problem alanını oluşturmuştur (Ingham ve Ingham, 2002: 11, 12). Avro'ya adaptasyon meselesi, 2008 itibarıyla siyasi gündemin öncelikli konularındandır. 2008'de Avro'ya geçiş için 2012 hedefi konulmuş, ilk defa Polonya'da bir hükümet geçiş için bir tarih belirtmiştir. 2009'da Avro'ya geçişin yol haritası kapsamında gelecek aşamalar somutlaştırılmıştır. Fakat 2008'in sonlarında zorluklar baş göstermiştir. Önce küresel ekonomik kriz, ardından Avro krizi bu zorlukların temel sebebidir. Döviz kurundaki dalgalanma Polonya hükümetinin parasal birlik aşamalarında ilerlemesini durdurmuştur. Aynı zamanda, enflasyon baskısı Polonya'nın kısa vadede enflasyon hedefini tutturabilmesini de riske atmıştır. Sonuçta da hükümet Avro'ya geçişi ertelemek durumunda kalmıştır (Kierzenkowski, 2010: 6, 7). Polonya hala Avro alanında değildir. Yine de bu durum geçici bir nitelikte kabul edilebilir. Çünkü Polonya konuyu siyasallaştırırsa da ve kesin bir geçiş tarihi ortaya koyarsa da, Avro'ya geçiş hedefini korumaktadır. Böyle bir hedefin varlığı, Polonya için farklılaştırılmış bütünleşmenin geçici olabileceği yorumlarına açık kapı bırakmaktadır. Bunun yanında, Avro'ya geçiş hedefinin varlığı Post-İşlevselciğin de sınırlarına işaret

etmektedir. Schimmelfennig bu sınırları, bir konuyu siyasallaştırmanın her zaman bütünleşmenin çıktılarını sekteye uğratmayabilecek olması şeklinde somutlaştırmaktadır (detaylı bilgi için bkz. Schimmelfennig, 2014a). Buna rağmen parasal birlik konusu, farklılaştırılmış bütünleşme gerçeğini değiştirmemektedir (Avro krizinin Post-İşlevselciliği sınırlayan bir istisna olduğuna, fakat özellikle Schengen ve mülteci krizlerinin Post-İşlevselciliğin açıklama alanını genişleten olaylara karşılık geldiğine, bu krizlere rağmen bütünleşmenin nasıl korunabildiğine dair yorum için bkz. Webber, 2019: 1143). Hatta parasal birlik konusu, Polonya ile AB arasında karşılıklı bağımlılığın ve siyasallaştırmanın yüksek olmasından dolayı dâhili yatay farklılaştırmaya karşılık gelmektedir.

Günümüz koşullarında Polonya, 2000'lerin başındaki durumuyla kıyaslandığında ekonomik koşullar açısından daha iyi konumdadır. Örneğin, tarım ve sanayi sektörlerinde tablo şu şekilde olmuştur: Ülkenin ekonomik yapısı içinde tarım ve balıkçılığın payı 2010'da % 2.9 iken 2013'te % 3.2'ye çıkmış, 2017 itibarıyla de % 2.4 seviyesinde kalmıştır (OECD, 2018). Enerji sektörünü de kapsayan sanayi payı 2010'da % 24.7 iken 2017'de % 27.2'ye çıkmıştır (OECD, 2018). Hizmet sektörü sanayinin oldukça gerisinde kalmıştır ve 2010'da % 7.0 olan payı, 2017'de % 7.9'a çıkmıştır (OECD, 2018).

Polonya'da tarım sektörünün siyasi ve sosyal karşılıklarından dolayı, AB düzeyinde ortak tarım politikası ayrı bir öneme sahip olmuştur. Tarım, iki tarafın birbirlerini karşılıklı olarak değerlendirirken önde gelen referans noktalarından biridir. Bu politika, Polonya ile AB arasındaki ilişkilerin siyasallaştırdığı, aralarında mutlak uyumun ve mutlak uyumsuzluğun olmamasından ve karşılıklı bir bağımlılık konusu olmasından dolayı yatay farklılaştırmayı içeren bir nitelik taşımıştır. Polonya tarımını AB içinde rekabetçi hale getirme hedefi önemli bir konudur. Yapısal işsizlik, düşük yatırım, düşük gelir gibi özellikle Polonya'nın doğusunu etkileyen sorunların çözüm önerilerinde hep tarım sektörünün katkıları göz önünde bulundurulmuştur (Przegon, 2009). Polonya her ne kadar önde gelen bir OTP faydalanıcısı olsa da zamanla sorunlar öne çıkmaya başlamıştır. Bunu, ilk etapta Polonya'nın 2011'deki AB dönem başkanlığı esnasında anlamak mümkündür. Özellikle dönemin Tarım Bakanı Marek Sawicki'nin ilgili açıklamaları çarpıcıdır. 2011 yılının Temmuz ayında Varşova'da gerçekleştirilen basın toplantısında Sawicki, OTP kapsamında en çok kâr sağlayan Fransa'yı muhafazakâr tutumu nedeniyle, İngiltere'yi de bütçeye katkı indiriminden dolayı eleştirmiştir (İKV, 2011). Sawicki, özellikle bu iki ülkenin, OTP kapsamında gerekli olan reformları yavaşlatmasına dikkati çekmiştir (İKV, 2011). AB düzeyinde de OTP'nin adeta kâğıt üzerinde kaldığını, AB genelinde her üye ülkenin farklı tarım politikası uyguladığını ifade etmiştir ve üye ülkelere verilen orantısız destek miktarlarının değişmesi gerektiğini

vurgulamıştır (İKV, 2011). Bazı çiftçilere verilen doğrudan gelir desteği miktarlarının, üretimden elde edilen gelirden çok daha fazla olduğunu söylemiştir (İKV, 2011). Bunun da OTP'nin rekabetçi ve büyümeye yönelik yapısına zarar verdiğini, durumun sosyal tepki yarattığını belirtmiştir (İKV, 2011). Doğrudan gelir desteğine ayrılan fonun azaltılarak Ar-Ge ve yatırıma yönlendirilmesini önermiştir (İKV, 2011). Kısacası, konu ele alınırken OTP'nin 1990'ların koşulları uygun niteliğinin 2020'lere göre uyarlanması gereği öne çıkarılmıştır (İKV, 2011). 2018'de ise konuyla ilgili gelişmeler içinde, kırsal kalkınmaya yönelik desteğin yaklaşık % 25 oranında azalması yer almıştır (Poland In, 2018).

Durumu, ikinci etapta OTP kapsamında Polonya'nın önceliklerini içeren GAIN (Global Agricultural Information Network) Raporu'ndan anlamak da mümkündür (Rucinski, 2017). Rapora göre Polonya, üye ülkeler arasında küçük ve orta ölçekli işletmeler için yapılacak doğrudan ödemelerin seviyelendirilmesini talep etmiştir. Ayrıca Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Macaristan ile birlikte oluşturduğu Vişegrad Grubu ve Baltık ülkeleri ile bir koalisyon oluşturarak OTP üzerinden AB içinde konumunu güçlendirmeyi de hedeflemiştir. Polonya Tarım Bakanlığı OTP'nin şu üç bileşeninin mutlaka korunması gerektiğini vurgulamıştır: Doğrudan ödemeler, kırsal kalkınma desteği ve tarım piyasasının ortaklık zemininde organize edilmesi (Rucinski, 2017). Doğrudan ödemeler kapsamında, küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi öngörülmüştür (Rucinski, 2017). Seçilen sektörlerde üretime bağlı doğrudan ödeme seçeneğinin korunması gerektiği ifade edilmiştir (Rucinski, 2017). Kırsal kalkınma desteği bağlamında fon tahsisi için gerekli kriterlerin güçlendirilmesi talebinde bulunulmuştur (Rucinski, 2017). Aynı zamanda AB'deki diğer kırsal kalkınma politikalarının da kuvvetlendirilmesi beklenmiştir (Rucinski, 2017). Kırsal kalkınma programlarının uygulanması için uygulanan kuralların basitleştirilmesi gerektiği de belirtilmiştir (Rucinski, 2017). Yine Polonya Tarım Bakanlığı, tarım piyasası araçlarının bu piyasadaki krizlerle daha etkili bir şekilde mücadele etmek için aktif olarak kullanılması gerektiğine işaret etmiş, mevcut piyasaların yeterince etkili olmadığını altını çizmiştir (Rucinski, 2017). Tarım üreticilerinin pazarlık gücünü arttırmaya odaklanma ihtiyacına, sektörde kooperatifler oluşturmaya dönük teşviklerin, sektörel aktörlerin pazar paylarını artırmak için güçlendirilmesi gerektiğine dikkati çekmiştir (Rucinski, 2017). GAIN Raporu'na göre, organik ve geleneksel üretimin gelişimini teşvik eden alternatif dağıtım kanalları ve çiftçiler ile tüketiciler arasındaki daha güçlü bağlantıların kurulması desteklenmelidir (Rucinski, 2017). Dolayısıyla, 2004 ve 2007 ve 2013 yıllarında AB üyesi olan Polonya ve diğer ülkeler, Avrupa Komisyonu üzerinde, üye ülkeler arasındaki doğrudan ödemeler dengesini sağlamaya yönelik baskı kurmuşlar ve 2028 bütçesinde OTP kalemiyle ilgili hassasiyetlerinin karşılanmasına yönelik girişimler yapmışlardır (Rucinski,

2017). Böylece de AB'nin tarım politikası tercihleri karşısında Polonya, adeta bir direnç noktası halini almıştır. Bunun yanında, Polonya'nın, AB açısından son tarımsal desteğin 32 milyar Avro olduğu göz önünde bulundurulduğunda, OTP'den en çok yararlanan ülkelerden olduğu görülmüştür (Food and Agriculture Organization, 2014; European Commission, 2017a; European Commission, 2014). Bu koşullarda OTP'nin, Polonya için ortaklıktan ziyade bir işbirliği zeminini yansıttığı ve farklılaştırmaya konu olduğu ifade edilebilir. Aynı zamanda OTP'nin, Post-İşlevselciliğin bütünleşmenin kısıtlanmasını irdelerken atıf yaptığı ilk aşamadaki genel fayda ilkesi üzerinden AB'nin sorgulandığı bir konu olduğu da belirtilebilir.

Genel olarak Vişegrad Grubu ülkeleri ve özel olarak da Polonya'daki Avrupa şüphesi parti ve hükümetler, AB politikalarına yönelik karşıtlığı açık bir saldırı şeklinde değil, ilkeli bir muhalefetle yürütmüşlerdir (Hodson ve Puetter, 2019: 10, 11). Polonya'da Hukuk ve Adalet Partisi ve lideri Kaczynski, bir yandan Polonya'ya müdahaleleri nedeniyle AB'ye ve AB'deki Almanya gibi çekirdek ülkelerin yönlendirmelerine eleştirel yaklaşırken, diğer yandan da bütünleşmenin korunması gerektiğine işaret edebilmiştir (Hodson ve Puetter, 2019: 10, 11). Kaczynski 2016'daki bir konuşmasında Polonya'nın, hasta Avrupa'ya, sağlığına kavuşması için temel değerlere, gerçek özgürlüğe ve Hıristiyanlığa dayalı güçlü medeniyete dönüş yolunu göstereceğini vurgulaması buna örnektir (Hodson ve Puetter, 2019: 10, 11). Hukuk ve Adalet Partisi hükümetinin yakın geçmişte Anayasa Mahkemesi'yle ilgili kararlaştırdığı reform, hukukla siyaseti karıştırdığı gerekçesiyle 2016'da hükümetle Komisyonu karşı karşıya getirmiştir (Hodson ve Puetter, 2019: 10, 11). Polonya'da tekrar hukukun üstünlüğünü sağlamak için AB ile Polonya arasında diyalog başlatılmış, fakat bir sonuca ulaşmamıştır. Bunun üzerine Komisyon, 2017'de AB Antlaşması'nın 7. Maddesi'ne istinaden disiplin önlemlerini hayata geçirmek için süreç başlatmıştır (Hodson ve Puetter, 2019: 10, 11; European Commission, 2017b).

Son aşamada zihinlerde canlanabilecek soru, Polonya'nın bu noktaya kadar sunulan politika alanlarında AB baskılarına nasıl direnebildiğidir. Bu sorunun cevabı, Avrupa bütünleşmesinin önde gelen kuramlarının referans alınmasından ziyade, Post-İşlevselciliğin referans alınmasıyla verilebilecek durumdadır (Hooghe ve Marks, 2019: 1127). Post-İşlevselci bakış açısıyla verilecek cevap, öncelikle AB eylemlerinin muhatap ya da hedef ülkede nasıl algılandığına, siyasi muhalefetin gücünün ne olduğuna, illiberal hükümetin kamuoyu baskısı karşısında direnç gücünün ne olduğuna dayanmaktadır. Milliyetçiliğin, muhafazakârlığın ve elitizm karşıtlığının beslediği illiberalizm, bu unsurlarla çokulusluluğu ve ulusüstüculüğü temsil eden AB'yi tehdit olarak konumlandırıp, kamuoyunu da buna göre mobilize edebilmektedir (Hooghe ve Marks, 2019: 1127). Polonya'da olan tam da budur.

Sonuç

Bu makalede, Avrupa bütünleşmesinin farklılaştırılması, rasyonalist bütünleşme kuramlarından hareketle ulaşılan heterojen Avrupa profili temelinde, örnek olay olarak Polonya'nın AB içindeki muafiyetleri referans alınarak incelenmiştir. Makalenin kuramsal referansını, AB'nin üye ülkelerin hassasiyetle yaklaştığı konulara dokunmasıyla, kendisine yönelik tepkinin siyasallaştırıldığını ve bunun sonucunda da bütünleşmenin farklılaştırıldığını ileri süren Post-İşlevselcilik oluşturmuştur. AB, antlaşmalardan ve kararlardan doğan zorunluluklar ve yükümlülükler üzerinden Polonya'nın hassasiyetle yaklaştığı politika alanlarına dokundukça, siyasi partilerin ve kamuoyunun etkisiyle ülkeden gelen tepkinin ve dolayısıyla Avrupa bütünleşmesine bakışın siyasallaştırılmasına yol açmış, bunun sonucunda Polonya, bütünleşmenin farklılaştırılmasını besleyen bir üye ülke haline gelmiştir. Ek olarak, ulusüstüculüğe atfettiği değer sınırlanmış, siyasi partilerde ve seçmenlerde Avrupa şüpheciliği artmıştır.

Diğer taraftan makaledeki incelemeyle, Polonya'nın AB ortak politikalarına uyumunun ülke yararına ertelenmesi anlamına gelen muafiyetli farklılaştırmayla karşı karşıya kaldığı görülmüştür. Üye ülkelerin bazı ortak politikalara mutlak uyumlarının olmadığı koşula karşılık gelen dâhili yatay farklılaştırma ve uyumun farklı hızlarda olmasına karşılık gelen dikey farklılaştırma Polonya örneği üzerinden somutlaştırılmıştır. Polonya'ya AB ile ilişkilerinde etki eden unsurların, karşılıklı bağımlılık üzerinden AB'ye yaklaştırma etkisi yaratan dikey farklılaştırma ve siyasallaştırma üzerinden AB'den uzaklaştırma etkisi yaratan yatay farklılaştırma olduğu gözlemlenmiştir. İlişkilerde yüksek düzeyli bir bağımlılıkla yüksek düzeyli bir siyasallaştırmanın olduğu durumda, bütünleşmenin farklılaştırılması adeta kaçınılmaz olmuştur. Bu durum genellikle de ortak para, ortak tarım, savunma ve güvenlik konularında öne çıkmıştır. Bu, çekirdekteki ülkeler içinde yer almayan ve AB ile ilişkilerini devam ettirmek için bütünleşmeyi farklılaştıran Polonya için geçerli bir durumdur.

Polonya, komünizm idaresi ve Sovyetler Birliği'nin baskısından kurtulduktan sonra, bir yandan yeniden Batı Avrupa'ya dönmeye çalışan ve dünyanın en büyük bütünleşme sistemine dahil olmak için çaba sarf eden, bir yandan da bu bütünleşmeye karşı içinde olumsuz yaklaşımlar besleyen bir profil sergilemiştir. Bu profil, farklılaştırılmış bütünleşmede farklılaştırıcı unsurlar bağlamında irdelenen siyasi partiler ve sosyal zemine referansla ortaya koyulmuştur. AB'ye tam üye olma yolunda ilerlerken ve bu sonuca çok yaklaştığı zamanlarda AB'yi, koşullarını ve kriterlerini siyasi ve sosyal boyutta bu makalede belirtilen çeşitli nedenlerle ciddi biçimde sorgulamıştır. Neticesinde de iç siyaset tartışmalarında AB'ye daha önceleri olan destek değişebilmiştir. Her ne kadar 1980lerin sonu ve 1990ların başında yaşanan

büyük siyasi ve ekonomik dönüşümün etkisiyle AB ile ilişkiler ve AB'ye üyelik dışında siyasi ve sosyal boyutta farklı düşüncelere rastlamak mümkün olmasa da, sonrasında AB'ye yönelik siyasi partiler arasındaki ve toplumun her kesimindeki kitlesel destek değişmeye ve azalmaya başlamış, şüpheli yaklaşımlar artış göstermiştir. AB'ye tam üyeliği destekleyenlerin üstünlüğü doğal olarak Polonya'da AB'ye mutlak bir karşıtlığı engellemiştir. Ülkedeki AB muhalefeti, Polonya'nın AB'ye giriş sürecinde talepler, tavizler, kriterlerin yerine getirilmesi ve reformlar konusunda ülke çıkarlarını gözeten ve farklı görüşlerden beslenen, bu nitelikleriyle de yapıcı sayılabilecek sağlıklı bir derin tartışma zemini yarattığı için büyük ölçüde ülke konjonktürüne ve çıkarlarına uygun bir tam üyelik gerçekleştirilmiştir.

AB içinde ülke tercihleri ve kapasitelerinin farklılığından doğan heterojenlik, bütünleşme derecesinde çeşitlilik yaratmıştır. Polonya ile AB arasındaki ilişkiler, hem ekonomik farklılıklar hem de ulusal kimlik üzerinden kurgulan siyasetten etkilenmiştir. Bunun yanında, aralarında Avro alanı dışında kalmak gibi araçsal farklılaştırma da varlık göstermiştir. AB karşıtlığının kırsal kökeni göz önünde bulunduğunda, iki tarafın tarım konusundaki ortaklığı ayrı bir anlam yüklenmiştir. Polonya ve AB arasındaki ayrışmada OTP, göçmen politikası ve hukukun üstünlüğünün korunması gibi AB'nin ortak politika, tutum ve ilkeleri incelenmiş, ülkenin bunlardan uzaklaşma eğilimi, yasal farklılaştırmaya işaret etmiştir. AB'nin ortak politikaları ile ülkenin bölgesel liderlik hedefinin örtüştüğü noktada AB'ye uyumlu bir Polonya profili öne çıkmıştır. Bu örtüşme olmadığında ise durum değişkenlik gösterebilmiştir. OTP kapsamında görüldüğü üzere, Polonya ile AB arasındaki ilişki, bütünleşme hassasiyetlerinin köreldiği, işbirliği ihtiyacının öne çıktığı ve bütünleşmenin giderek yarar sağladığı yönleriyle değerlendirildiği bir zemine kaymıştır. Neticede Polonya ile AB arasındaki ilişkiler işbirliğinin ötesinde olup, farklılaştırılmış bir bütünleşme modeli kapsamında varlığını devam ettirmektedir.

Kaynakça:

- Akgül Açıkmeşe, S. (2004) “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi”, *Uluslararası İlişkiler*, 1(1): 1-32.
- Andersen, S. S. ve Sitter, N. (2006) “Differentiated Integration: What is it and How Much Can the EU Accommodate?”, *European Integration*, 28(4): 313-330.
- BBC (2019) “AB vatandaşların çoğu, AB'nin 10-20 yıl içinde dağılabileceğine inanıyor”, <<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48293768>>, (24 Ocak 2020).
- BBC (2015) “Poland elections: Conservatives secure decisive win”, <<https://www.bbc.com/news/world-europe-34631826>>, (26 Ocak 2020).
- Braun, M. (2020) “Postfunctionalism, Identity and the Visegrad Group”, *Journal of Common Market Studies*, 58(4): 925-40.
- Buras, P. (2017) “Europe and Its Discontents: Poland’s Collision Course with the European Union”, *European Council on Foreign Relations*, <<http://www.jstor.com/stable/resrep21565>, 2-15>, (22 Kasım 2020).
- Euronews (2017) “Polonya Avrupa Birliği'nden rahatsız”, <<https://tr.euronews.com/2017/09/13/polonya-avrupa-birligi-nden-rahatsiz>>, (4 Aralık 2019).
- European Commission (2019) “Public opinion in the European Union”, *Standard Eurobarometer 92*, <<https://ec.europa.eu/comfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/index#p=1&instruments=STANDARD>>, (18 Mart 2020).
- European Commission (2017a) “Poland: CAP in your country”, <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/by_country/documents/cap-in-your-country-pl_en.pdf>, (4 Aralık 2019).
- European Commission (2017b) “Rule of Law: European Commission acts to defend judicial independence in Poland”, <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_17_5367>, (21 Ocak 2020).
- European Commission (2014) “Factsheet on 2014-2020 Rural Development Programme for Poland”, <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/rdp-factsheet-poland_en.pdf>, (4 Aralık 2019).
- European Union (2020) “Poland: Overview”, <https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/poland_en>, (28 Mart 2020).
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (2014) “Poland-Common Agricultural Policy”, <<http://www.fao.org/family-farming/detail/en/c/381484/>>, (4 Aralık 2019).

- Gänzle, S., Leruth, B. ve Trondal, J. (2020) “Differentiation, differentiated integration and disintegration in a post-Brexit-era”, içinde S. Gänzle, B. Leruth and J. Trondal (der.), *Differentiated Integration and Disintegration in a Post-Brexit Era*, (New York: Routledge), ss. 1-18.
- Henderson, K. ve Robinson, N. (1997) *Post-Communist Politics: An Introduction*, (Prentice Hall Europe).
- Hodson, D. ve Puetter, U. (2019) “The European Union in disequilibrium: New intergovernmentalism, postfunctionalism and integration theory in the post-Maastricht period”, *Journal of European Public Policy*, 1-20.
- Holzinger, K. ve Schimmelfennig, F. (2012) “Differentiated Integration in the European Union: Many Concepts, Sparse Theory, Few Data”, *Journal of European Public Policy*, 19(2): 292-305.
- Hooghe, L. ve Marks, G. (2019) “Grand theories of European integration in the twenty-first century”, *Journal of European Public Policy*, 26(8): 1113-33.
- Hooghe, L. ve Marks, G. (2018) “Cleavage theory meets Europe’s crises: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage”, *Journal of European Public Policy*, 25(1): 109-35.
- Hooghe, L. ve Marks, G. (2008) “A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus”, *British Journal of Political Science*, 39(1): 1-23.
- Hutter, S. ve Kriesi, H. (2019) “Politicizing Europe in times of crisis”, *Journal of European Public Policy*, 26(7): 996-1017.
- İKV (2011) “Ortak Tarım Politikası’nın reformu Polonya’nın öncelikleri arasında,” *E-Bülten*, 4-10 Temmuz 2011, <https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/ortak_tarim_politikasi%E2%80%99nin_reformu_polonya%E2%80%99nin_öncelikleri_arasinda.pdf>, (4 Aralık 2019).
- Ingham, H. ve Ingham, M. (2002) “Towards a United Europe”, içinde H. Ingham ve M. Ingham (der.), *EU Expansion to the East: Prospects and Problems*, (UK: Edward Elgar Publishing), ss.1-23.
- Karaszinska-Fendler, M., Skotnicka-Illasiewicz, E., Sobotka, K. ve Swierkocki, J. (2000) “Poland”, içinde H. Tang (der.), *Winners and Losers of EU Integration: Policy Issues for Central and Eastern Europe*, (Washington: The World Bank), ss. 162-89.
- Kesselman, M. ve Krieger, J. (2002) *European Politics in Transition*. (New York: Houghton Mifflin Company).
- Kierzenkowski, R. (2010) “Preparing for Euro Adoption in Poland.” *OECD Economics Department Working Paper*, no 790.

- Kriesi, H., Grande, E., Lachat, R., Dolezal, M., Bornschier, S. ve Frey, T. (2006) "Globalization and the transformation of the national political space: Six European countries compared", *European Journal of Political Research*, 45: 921–56.
- Kölliker, A. (2001) "Bringing together or driving apart the union? Towards a theory of differentiated integration", *West European Politics*, 24(4): 125-151.
- Leruth, B. (2015) "Operationalizing national preferences on Europe and differentiated integration", *Journal of European Public Policy*, 22(6): 816-835.
- Leruth, B. ve Lord, C. (2015) "Differentiated integration in the European Union: A concept, a process, a system or a theory?", *Journal of European Public Policy*, 22(6): 754-63.
- Lodzki, B. ve Paluch, A. (2017) "Intermedia Agenda-Setting During the European Parliament Elections in Poland", içinde R. Boicu, S. Branea ve A. Stefanel (der.), *Political Communication and European Parliamentary Elections in Times of Crisis*, (London: Palgrave Macmillan), ss. 43-56.
- Ministry of National Defence (2020) "European Union missions and operations", <<https://www.gov.pl/web/national-defence/eu-missions-and-operations>>, (28 Mart 2020).
- Millard, F. (2010) *Democratic Elections in Poland, 1991–2007*, (New York: Routledge).
- OECD. (2018). "Country statistical profile: Poland 2018." <<http://dx.doi.org/10.1787/csp-pol-table-2018-4-en>>, (18 Mart 2019).
- Önkol, C. (2009). *Eastern Enlargement of the European Union: Historically Unique or Heavy Burden*, (Lambert Academic Publishing).
- Poland In (2018) "Poland wants equal EU payments for farmers: Minister", <<https://polandin.com/37474770/poland-wants-equal-eu-payments-for-farmers-minister>>, (29 Aralık 2019).
- Przegon, W. (2009) "Polish country versus common agricultural policy in the EU", *Polska Akademia Nauk*, (7): 37-46.
- Rucinski, P. (2017) "Poland's Priorities for Common Agricultural Policy after 2020", *Global Agricultural Information Network (GAIN) Report*.
- Schimmelfennig, F. (2017) "Differentiation and Self-determination in European Integration", *Euborders Working Paper* 01.

- Schimmelfennig, F. (2014a) “European Integration in the Euro Crisis: The Limits of Postfunctionalism”, *Journal of European Integration*, 36(3): 321-37.
- Schimmelfennig, F. (2014b) “EU enlargement and differentiated integration: Discrimination or equal treatment?”, *Journal of European Public Policy*, 21(5): 681-98.
- Schimmelfennig, F., Leuffen, D. ve Rittberger, B. (2015) “The European Union as a system of differentiated integration: Interdependence, politicization and differentiation”, *Journal of European Public Policy*, 22(6): 764-82.
- Schimmelfennig, F. ve Winzen, T. (2019) “Grand theories, differentiated integration”, *Journal of European Public Policy*, 1-21.
- Simons, T. W. Jr. (1991) *Eastern Europe in the Postwar World*, (New York: St. Martin’s Press).
- Stubb, A. (1996) “A categorization of differentiated integration”, *Journal of Common Market Studies*, 34(2): 283-95.
- Szczerbiak, A. (2002) “After the Election, Nearing the Endgame: The Polish Euro-Debate in the Run Up to the 2003 EU Accession Referendum”, *Sussex European Institute Working Paper*, no 53.
- Szczerbiak, A. (2000) “Public Opinion and Eastward Enlargement Explaining Declining Support for EU Membership in Poland”, *Sussex European Institute Working Paper*, no 34.
- Taggart, P. ve Szczerbiak, A. (2001) “Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe”, *Sussex European Institute Working Paper*, no 46.
- Van Elsas, E. J., Hakhverdian, A. ve van der Brug, W. (2016) “United against a common foe? The nature and origins of Euroscepticism among left-wing and right-wing citizens”, *West European Politics*, 39(6): 1181–204.
- Verhelst, S. (2013) “A Beginner’s Guide to Differentiated Integration in the EU; Variable Geometry Union: How Differentiated Integration is Shaping the EU”, *Studia Diplomatica*, 66(3): 7-18.
- Webb, P. ve Lewis, P. G. (1998) “The lessons of comparative politics: Russian political parties as independent variables?”, *The Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 14(1-2): 253-64.
- Webber, D. (2019) “Trends in European political (dis)integration. An analysis of postfunctionalist and other explanations”, *Journal of European Public Policy*, 26(8): 1134-52.
- Wells, A. (2018) “What Europeans think are the most important issues facing the EU”, <<https://yougov.co.uk/topics/politics/articles-reports/2018/05/11/yougov-data-reveals-what-europeans-think-are-most->>, (18 Mart 2020).

- Winzen, T. (2020) "Government Euroscepticism and differentiated integration", *Journal of European Public Policy*, 1-19.
- Wnuk-Lipinski, E. (2001) "How has Polish Society Changed since 1989? Implications for the New Decade", içinde G. Blazyca ve R. Rapacki (der.), *Poland into the New Millenium*, (UK: Cheltenham), ss. 54-72.
- Zwolski, K. (2017) "Poland's Foreign-Policy Turn", *Survival*, 59(4): 167-182.